

UPPSALA
UNIVERSITET

Juridiska institutionen
Höstterminen 2021

Examensarbete i straffrätt
30 högskolepoäng

Ingen liten sak?

En rättsanalys av djurens juridiska status som
egendom i våld i nära relationer

Författare: Beatrice Fischer
Handledare: Sandra Friberg

Innehållsförteckning

Abstract	4
Förord	5
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Avgränsning	8
1.4 Tillvägagångssätt	9
1.4.1 Att notera	9
1.4.2 Metod.....	10
1.4.3 Material.....	12
1.4.4 Disposition.....	15
1.5 Begreppsförklaring	16
1.5.1 Sambandet.....	16
1.5.2 Förövare och utsatt/man och kvinna.....	16
1.5.3 Familj.....	17
1.5.4 Djur	17
2 Sambandet	18
2.1 Våld i nära relationer	18
2.1.1 Introduktion och bakgrund: Överväganden i den rättsliga hanteringen	18
2.1.2 Våldets beskrivningar	21
2.2 Sambandet mellan våld mot djur och våld mot människor	23
2.2.1 Introduktion	23
2.2.2 Sambandets beskrivningar	25
2.2.3 Sambandets uttryck.....	27
2.3 Sambandets förklaringar	29
3 Djuren	32
3.1 Syfte, bakgrund och tillämpning av den svenska rättsordningens djurskydd .	32
3.1.1 Introduktion: Djur är saker	32
3.1.2 Djurskyddslagen	35
3.1.3 Djurplågeriförbudet	37
3.1.4 Ett ändamålsenligt djurskydd?.....	38
3.2 Djur som brottsoffer	41
3.3 Djur som semi-objekt i praxis	45
3.3.1 NJA 2001 s. 65 I	46
3.3.2 NJA 2001 s. 65 II.....	46
3.3.3 Kommentar till NJA 2001 s. 65 I och II.....	46
3.3.4 Äganderätten till hunden Totte	47
3.3.5 De hotade katterna	49
3.4 Inte alltid en sak?	51
4 Samhällets ansvar	53
4.1 Insatser till djur i relationsvåldet	53

4.2	Insatser till våldsutsatta kvinnor	61
5	På väg framåt?	66
5.1	Faktiska och förmodade konsekvenser av den noterade samhälls- och rättsutvecklingen	66
5.2	Alternativa lösningar.....	69
5.2.1	En förändrad klagorätt	69
5.2.2	En förändrad juridisk status	70
5.3	Slutsatser	72
6	Några avslutande ord	75
	Källförteckning	77
	Offentligt tryck	77
	Propositioner	77
	SOU	77
	Motioner	77
	Utskottsbetänkanden	77
	Offentligt tryck från EU	77
	Övrigt offentligt tryck	78
	Rättsfall.....	78
	Högsta domstolen	78
	Hovrätten	78
	Tingsrätten.....	78
	Litteratur	79
	Material från internet	81
	Övrigt material	83

Abstract

This paper aims to examine how the legal status of animals as property affect them and their owners in the context of domestic abuse, and to answer the question of whether it would be appropriate to change this. Several methods are used, most notably the legal dogmatic, legal analytic, and socio-legal. A feminist perspective is also applied.

Animals are classified as objects in the Swedish legal system. According to the courts, however, they are not an object like any other. Despite their legal status, they are entitled to certain rights. Through research on what is called the link, it has been proven that animals play a very important role in domestic abuse relationships. They are effectively weaponized against the woman, and they are also often themselves abused, something that is not always understood considering the animals' status as property. Because of recent court judgements and other societal tendencies, it can however be discussed if this is still the case, or if the order is slowly shifting.

The paper finds that it cannot be claimed that animals by the legal order are viewed as more than objects in cases of domestic abuse. It can however be claimed that court judgements, public projects and recent changes on the animal rights area show inclinations of the Swedish legal system increasingly acknowledging animals within the domestic abuse context, however principally to the extent the abused woman views the animal as meaningful to her. Further findings include that it is not expedient to broaden the right of appeal in animal rights cases for the sake of the domestically abused animal, until they are considered more than property. It is furthermore not expedient to consider all or certain types of animals as more than property in the context of domestic abuse, as it would not outweigh the opposing interests. The findings lead to the conclusion that animals in situations of domestic abuse are best protected within Swedish law by strengthening animal welfare, by recognizing abuse against animals as a form psychological violence against women, and by establishing national measures on how the link problematic is to be addressed and redressed.

Key words: animals, domestic abuse, the link, animal rights, criminal law, civil law, property law, public law, feminist theory.

Förord

Jag började engagera mig i den ideella föreningen VOOV (Veterinär Omtanke Om Våldsutsatta) under våren 2018 under min andra termin av juridiska studier på Uppsala universitet. Jag ville göra något ideellt som låg i linje med mina två passioner; djurrätt samt människors — särskilt kvinnors — rättigheter i samhället. Inte hade jag då en tanke på att det kunde finnas en sådan tydlig koppling mellan de två! Sedan dess har min kunskapsbank om detta samband fyllts på, och det har även utkristalliserat sig att det självklart var detta mitt sista arbete på juristprogrammet skulle handla om.

Detta är ett ämne som börjar få alltmer uppmärksamhet i Sverige, men ännu finns inte en allmän förståelse för dess vikt. Det har därför varit ovärderligt att under min skrivandeprocess kunna korrespondera med kunniga inom ämnet, samt personer med förstahandserfarenhet av våldet. Jag vill därför tacka Carin Holmberg för vår inledande korrespondens och för dina förslag kring frågor på ämnet djur och våld, samt för tipset om hovrätten för västra Sveriges dom från den 14 april 2021 i mål nr B-4910-20 om de hotade katterna. Tack även till Anette Cedergren för dina förslag kring material och dina ögonöppnande perspektiv på området. Till sist, ett stort tack till de anonyma kvinnor som delat med sig av sina berättelser via Instagramkontot Gömda Kvinnor ([instagram@gomdakvinnor](https://www.instagram.com/gomdakvinnor)). Jag hoppas att jag gör dem rättvisa.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Djuren har en spännande plats i den svenska rättsordningen. De är inte uteslutande ett ting, men inte heller en självständig individ, skyddsvärd i sig. Av lagen anses djur varken vara rättssubjekt eller brottsoffer, innebärande att de inte kan krävas uppfylla förpliktelser och kan därmed inte heller utkräva rättigheter eller vara part i rättegång. Parallellt erkänner rättsordningen att djur är berättigade till ett visst skydd, på grund av deras egenskap som levande varelse med ett inneboende värde.¹ Med andra ord förhåller vi oss till djuren med en dubbelhet, vilket innebär ett för människan etiskt dilemma.² Om gärningsmannen vid brott mot djur är ägaren, finns inget brottsoffer och ingen som kan utkräva skadestånd. Rättegången har därmed inget inslag av tvistemål eftersom det inte finns *någon* att tvista mot. Om gärningsmannen är annan än ägaren, kan ägaren inta ställning som målsägande och utkräva skadestånd dels för djurets ekonomiska värde, men även för ytterligare kostnader, något som frångår skadeståndsrättens principer – för även om djur är saker, har rättstillämparen uttryckligen sagt att djur inte är ”vilken sak som helst”.³ Tinget djur är med andra ord mycket speciellt i sin kategori.

Djurens status dels som egendom, dels som varelser med en rätt till ett visst skydd, får konsekvenser inte minst när djuren utgör en del i relationsvåldet. Djuret utgör inte sällan en tungt vägande anledning för den utsatta att stanna kvar i det våldsamma förhållandet och utsätts dessutom inte sällan självt för våld som i ett led att kontrollera den utsatta kvinnan. Det kan argumenteras att den semi-objektivering som sker av djur i rättsväsendets ögon därför inte stämmer överens med den emotionella betydelse de ofta har för den våldsutsatta människan. Det som följaktligen riskerar att inträffa är att djurens roll som en bricka i det våldsamma spelet inte tas på det allvar som bör erfordras, innebärande att utredningar kring relationsvåld exkluderar djuren, att domar som rör djur i en relationsvåldskontext får, för både djuret och kvinnan, märkliga

¹ Se vidare i avsnitt 3.1.

² Se vidare Diesen (2016) s. 35 ff.

³ Se NJA 2001 s. 65 I och II vars innehåll redovisas i avsnitt 3.3.1, 3.3.2 och 3.3.3.

utslag,⁴ och att djuren i värsta fall lämnas att bo hos den som inte bara brukat våld mot kvinnan utan säkerligen också mot djuret. Den rättsliga hanteringen av dessa djur enligt gällande rätt reflekterar inte den reella vikt djuren i dessa fall innehar. Inte minst innebär den också att djurens egna rättigheter riskerar att inte tillvaratas till den grad som torde vara nödvändig för att uppnå djurskyddets syfte och ändamål.⁵

Jag har i några av uppsatsens passager valt att skriva om djurens rättsliga hantering i relationsvåldet de lege ferenda. Intresset för detta väcktes särskilt efter en läsning av hovrätten för västra Sveriges dom i mål nr B-4910-20 från april 2021, där två katter hade hotats till livet av en före detta partner till den kvinna som ägde katterna. Hotet var riktat mot kvinnan i syfte att få henne att ta tillbaka tidigare lämnat vittnesmål, men föremålet för hotet var två katter — med andra ord egendom. Trots detta utdömde hovrätten kränkingsersättning till kvinnan!⁶ Denna dom, i kombination med ytterligare praxis, kan eventuellt tillsammans med andra tendenser från samhällets och rättsväsendets sida tolkas som att den svenska rättsordningen öppnar för att låta djuren ta plats i relationsvåldskontexten på ett icke tidigare skådat sätt.

1.2 Syfte och frågeställning

Denna uppsats syftar till att undersöka och analysera hur djurens juridiska status som sak påverkar hur de hanteras av det svenska rättsväsendet när de är inblandade i relationsvåldskontexten. Jag syftar, på ett övergripande plan, till att belysa de förändringens vindar jag har noterat på området, att klargöra ett tämligen otydligt rättsläge, samt att ur ett juridiskt perspektiv ställa frågan hur dessa djur bäst borde hanteras. Är det möjligt att se djuren som mer än en sak i relationsvåldskontexten, och bör vi?

Följande delfrågeställningar kommer att besvaras under uppsatsens gång:

⁴ Om inte den reella, emotionella betydelsen tas hänsyn till. Jfr t.ex. om tingsrättens istället för hovrättens domslut hade fått gälla i hovrätten för västra Sverige dom i mål nr B-4910-20. Göteborgs tingsrätts dom återfinns i mål nr B 1143-19, meddelad den 3 september 2020. Se avsnitt 3.3.5.

⁵ Se om syfte och ändamål i avsnitt 3.

⁶ Hovrätten för västra Sverige dom i mål nr B-4910-20, meddelad 14 april 2021. Domens innehåll redovisas i avsnitt 3.3.5.

1. Hur förklarar vi sambandet mellan mäns våld mot kvinnor och våldet mot djur?
2. Vilken är synen på djuren i lagen och hur hanteras de i praxis? Hur återspeglas detta i situationer av relationsvåld?
3. Hur bör djuren bäst hanteras av den svenska rättsordningen, i syftet att tillvarata deras intressen i relationsvåldssituationer?

1.3 Avgränsning

Frågan om människans förhållningssätt till djuren, hur detta regleras och om och hur det är något som bör förbättras på det juridiska planet är en enorm sådan. Detta är dock inte en uppsats som handlar om djurens legala status i samhället generellt, varken ur ett offentlighetsrättsligt eller privaträttsligt perspektiv. Djurens betydelse för de våldsutsatta kvinnorna och relationsvåldets betydelse för djuren är ett speciellt område, men det är också bortglömt. För att ge läsaren en god förståelse för ämnet kommer jag att ta upp djurens legala status som den ser ut de lege lata i avsnitt 3 och 4. Uppsatsen syftar inte till att föreslå lösningar eller förstå hur djurens legala status påverkar dem i samhället *generellt sett*. Fokus för uppsatsen ligger på att förstå hur djurens juridiska status de lege lata påverkar dem och utsatta människor när djuren är inblandade i relationsvåldet. Härvid kommer jag att diskutera förändringar som bör göras de lege ferenda för att se till djurens bästa när de faller offer för relationsvåldet. Sådana förändringar kan emellertid även ha betydelse för djurens juridiska status i allmänhet. Alltjämt kommer dock perspektivet att vara djuren i relationsvåldet.

Jag avgränsar mig även gentemot problematiken som är våld i nära relationer. Mitt syfte är inte att förklara våldets olika mekanismer specifikt. Detta är något jag kommer att presentera översiktligt för att läsaren ska få en god förståelse för våldet och därmed hur det påverkar husdjuren. Syftet med avsnitt 2.1, där jag redogör för detta, är att ge en kontext till mitt huvudfokus. Jag kommer i uppsatsen endast att fokusera på det relationsvåld som förekommer i heterosexuella partnerrelationer där en man utövar våld mot en kvinna.⁷ Detta innebär att jag t.ex. inte fokuserar på samkönat våld, samt inte

⁷ Se förklaringar till detta i avsnitt 1.5.2 och 2.3.

heller föräldrars våld mot barn eller barns våld mot sina föräldrar även om denna problematik också kan ha sitt ursprung i den patriarkala samhällsstrukturen.⁸

Jag avgränsar mig ytterligare gentemot den våldsutsatta kvinnans perspektiv. Frågeställningen om hur långt djurens ställning som saker i rättsordningen sträcker sig i ett fall av relationsvåld strävar just efter att behandla djurens ställning som saker. Eftersom den våldsutsatta kvinnan och husdjuret enligt sambandsforskningen ofta befinner sig i ett nästan symbiotiskt förhållande, är det dock omöjligt att diskutera hur djurens status som sak påverkar och påverkas av relationsvåldet utan att även diskutera kvinnans situation och roll. Allmänna förbättringsförslag med specifikt kvinnan i åtanke kommer dock inte presenteras som ett resultat.⁹

1.4 Tillvägagångssätt

1.4.1 Att notera

Det ska nämnas att jag på en mer översiktlig nivå har behandlat ämnet om djurs status i relationsvåldet i en promemoria, *Osynliga offer? — Om djurs juridiska status och situation i våldsamma nära relationer*, under kursen *Våld i nära relationer* på Uppsala universitet hösten 2020. Med hänvisning till ämnets speciella karaktär är källmaterialet varken stort eller spritt, och oundvikligen kommer därför stundvis samma källor att användas. Promemorian berör i grunden samma ämne som föreliggande uppsats, dvs. sambandsproblematiken. I föreliggande uppsats syftar jag, till skillnad från i promemorian, uttryckligen till att behandla frågan om hur djurens legala status som saker kommer till uttryck i relationsvåldet samt analysera samhälls- och rättsutvecklingen och dessas innebörd för frågan. Ett feministiskt perspektiv genomsyrar uppsatsen. Mitt syfte är vidare att ha ett starkt djurrättsfokuserat närmande till ämnet våld i nära relationer, för att tydligare kunna utröna betydelsen av djurens roll som sak. Frågeställningar och syfte skiljer sig därmed åt i respektive arbeten.

⁸ Se mer om metodval i avsnitt 1.4.2 samt om våldets förklaringar i avsnitt 2.3.

⁹ För litteratur som vidare behandlar denna fråga se t.ex. Diesen & Diesen (2013), Holmberg & Lilliesköld (2021) samt det regionala projektet *Djur och våld* som går att läsa om i Länsstyrelsen Västmanlands läns *Samverkansplan – Våld i nära relation och våld mot djur*, 2018 och i uppsatsens avsnitt 4.

1.4.2 Metod

I denna uppsats syftar jag till att undersöka lagrum och praxis, analysera vad dessa rättskällor innebär för de våldsutsatta djuren, samt sammanfatta och ge förslag på alternativa hanteringssätt av dessa djur.

Vid undersökningen av den gällande rätten kommer den rättsdogmatiska metoden att användas. Rättsdogmatisk metod innebär att beskriva, systematisera och tolka gällande rätt, vilket främst får genomslag i uppsatsen när djurskyddet och samhällets ansvar för våldsutsatta djur respektive kvinnor beskrivs i avsnitt 3 och 4.¹⁰ Utöver att endast beskrivas, kommer gällande rätt även att analyseras och kritiseras. Övergripande kommer detta att göras genom en tillämpning av den rättsanalytiska metoden. Såsom Sandgren anger innebär den rättsanalytiska metoden att

[...] kartlägga och systematisera, att analysera rätten snarare än att fastställa ”gällande rätt”, att sätta in rätten i sitt sammanhang, att bedöma konsekvenserna av olika lösningar, att kritiskt granska rätten och att utveckla denna.¹¹

Användningen av den rättsanalytiska metoden kommer främst till uttryck i avsnitt 3 där djurskyddet granskas utifrån sin bakgrund och sitt syfte, samt där samhällets ansvar för de våldsutsatta djuren och kvinnorna diskuteras i avsnitt 4.1 och 4.2.

Den rättsanalytiska metoden innebär utöver det ovan nämnda även att värdera rätten utifrån ytterligare perspektiv.¹² Med ett feministiskt perspektiv kan samhällsproblematiken som är mäns våld mot kvinnor och hur detta våld påverkar djuren ses som något djupt rotat i den patriarkala strukturen.¹³ Det feministiska perspektivet innebär att applicera tankar kring kvinnors och mäns roller i samhället, samt kring maktobalanser och de patriarkala strukturerna, för att förstå de problem som presenteras.¹⁴ Utöver att vara lämplig för ett ämne av detta slag, anses en feministisk analys även vara legitim när den appliceras på den materiella rätten.¹⁵ Perspektivet har

¹⁰ Olsen, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 105, s. 111.

¹¹ Sandgren, *Framtidens doktorsavhandlingar i rättsvetenskap*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol. 120, 3/2007, s. 388—407, s. 404.

¹² A.a. s. 403 f.

¹³ Se vidare i avsnitt 2.3.

¹⁴ Hunter, *Feminist approaches to socio-legal studies* s. 260.

¹⁵ Sandgren s. 17.

använts på många olika sätt och det finns sällan en gemensam nämnare utöver att maktobalanser mellan kvinnor och män på olika sätt studeras.¹⁶

En form av tillämpning av perspektivet som är värd att nämna är den som gjorts genom så kallade feminist judgement projects eller FJP:s, vilket innebär att påvisa hur könsskillnader kan influera domar och andra juridiska beslut.¹⁷ Att genomföra ett FJP är en gedigen process i sig och jag gör inte anspråk på att detta har gjorts i min uppsats. I min undersökning av praxis, främst hovrätten för västra Sveriges dom i mål nr B 4910-20, meddelad 14 april 2021, har jag dock strävat efter att se hur sambandet mellan mäns våld mot kvinnor och våldet mot djur kan sägas ha vinklat utslaget åt ett visst håll.¹⁸

Användningen av det feministiska perspektivet innebär att jag i tillämpningen av den rättsanalytiska metoden även applicerar en rättssociologisk metod. Att tillämpa den rättssociologiska metoden handlar om skapa ett sammanhang i lagen utifrån yttre discipliner, t.ex. sociologi, psykologi, filosofi, m.m. I korthet innebär metoden att förstå sambandet mellan lagen och samhället, och den tillåter oss att förstå lagens kontext och skapa en bred förståelse för lagens behov de lege ferenda.¹⁹ Metoden används när gällande rätt granskas ur ett samhälleligt perspektiv, vilket i denna uppsats innebär i första hand ett feministiskt perspektiv. Detta blir tydligt bl.a. i diskussionen om samhällets ansvar gentemot våldsutsatta djur och kvinnor i avsnitt 4.1 och 4.2.

Något att tydliggöra är att jag i denna uppsats inte syftar till att tillämpa en utstuderad feministisk *metod*, därav ordvalet feministiskt *perspektiv*. Det kan argumenteras att den feministiska metoden kräver en särskild kompetens för att korrekt appliceras.²⁰ Att istället tillämpa feminismens tankar i formen av ett perspektiv tillåter mig att i mina huvudsakliga metoder, dvs. den rättsanalytiska och rättssociologiska, djupdyka med ett feministiskt filter på det undersökta. I avsnitt 2.3 där förklaringar till sambandet mellan mäns våld mot kvinnor respektive våld mot djur diskuteras, kommer feministisk *teori* att användas. Detta görs i syfte att förklara hur sambandet mellan mäns våld mot kvinnor och våld mot djur möjliggörs, avgränsat till avsnittet.

¹⁶ Hunter s. 260.

¹⁷ A.a. s. 261.

¹⁸ Se mer i avsnitt 2.3 om våldets förklaringar i feministisk teori.

¹⁹ Menkel-Meadow, *Uses and abuses of socio-legal studies* s. 3 f.

²⁰ Sandgren s. 406.

Även om det i avsnitt 3.4 diskuteras kring andra länders lagstiftning kommer inte en mer ingående komparativ metod användas. Det komparativa elementet syns främst i avsnitt 5, där den tyska, österrikiska och spanska rättsordningen kort diskuteras i syfte att belysa argument kring tänkbara juridiska förändringar som kan vara till gagn för de våldsutsatta djuren.

Jag presenterar i avsnitt 2.2.2 berättelser från anonyma kvinnor som upplevt hur relationsvåldet har påverkat deras djur. Detta syftar inte till att utgöra empiriskt bevis för någon tes och därför vill jag inte påstå att en empirisk metod har använts. Syftet har istället varit att belysa sambandet mellan våld mot djur och våld mot människor med hjälp av berättelser från verkligheten, för att läsaren ska få en bättre förståelse för problemet i praktiken. Mitt tillvägagångssätt har varit att skriftligen eller muntligen i mer eller mindre strikt form ställa följande frågor:

1. Kan du berätta om djuret du hade under tiden?
2. Gjorde det faktum att du hade ett djur det svårare eller mer komplicerat för dig att lämna relationen?
3. Utsattes djuret för hot eller våld?
4. Fick du höra att djuret skulle skadas om du t.ex. inte gjorde vissa saker?
5. Upplevde du att djuret reagerade på våldet även om våldet inte riktade sig mot djuret (t.ex. beteendeförändringar, stress, osv.)?
6. Berättade du om djuret för någon annan och hur reagerade personen då?
7. Fick du stöd och hjälp med ditt djur utifrån, t.ex. från myndigheter, kvinnojour eller liknande?

Jag gav även alternativet att berätta fritt. Svaren reflekterar inte alltid dessa frågor då jag har velat låta den tillfrågade berätta på sitt sätt. I det fall jag har fått tydliga svar på frågorna ovan har jag valt att göra en sammanställning istället för en uppställning. Det som har varit av vikt är inte, som nämnt, att samla empiriska bevis, utan att uppmärksamma dessa kvinnors egna berättelser.

1.4.3 Material

I denna uppsats har jag använt mig av de klassiska rättskällorna som är lagrum, propositioner och utredningar för att förstå gällande rätt. Propositionen 2021/22:18, *Brott mot djur – skärpta straff och ett mer effektivt sanktionssystem* ges stor

uppmärksamhet i avsnitt 3 om djuren i lagen men även avsnitt 4 där samhällets ansvar gentemot våldsutsatta djur och kvinnor diskuteras. I och med denna proposition kommer djurens situation, och kanske följaktligen de våldsutsatta djurägande kvinnornas, troligen att kunna förbättras. Denna proposition är således av stor vikt för denna uppsats. När den diskuteras kommer jag att återge propositionen som propositionen om skärpta straff vid brott mot djur.

En återkommande källa i uppsatsen är dessutom en promemoria inför en utredning som ska presenteras i augusti 2022. Utredningspromemorian, med diarienummer Ju2021/0356, har namnet *Straffansvar för psykiskt våld* och syftar till att utreda behovet av förändringar på det straffrättsliga området i fråga om psykiskt våld i problematiken som är våld i nära relationer. När denna utredning diskuteras kommer den att benämnas som utredningen om straffansvar för psykiskt våld.

En återkommande dom som omnämns är hovrätten för västra Sveriges dom i mål nr B 4910-20, meddelad 14 april 2021. Domen kommer att hänvisas till som domen om de hotade katterna.

Vissa av de källor som har använts har inte ett högt rättskällevärde. Viss praxis som diskuteras befinner sig på tingsrätts- eller hovrättsnivå vilket innebär att deras prejudikatvärde inte är starkt. Dessa domar är trots allt av intresse att diskutera eftersom jag genom att analysera dem strävar efter att uppmärksamma rättsväsendets tendenser, något som utgör ett av uppsatsens syften. Tingsrätts- och hovrättsdomarna diskuteras inte med syftet att fastställa deras utslag som en slags gällande rätt.

Jag omnämner två olika motioner, Moderaternas 2010/11: MJ428 och Miljöpartiets 2020/21:2710. som ger förslag på olika förbättringar på djurskyddsområdet. Motionerna – som fått avslag – har inte heller ett högt rättskällevärde, men återigen eftersträvar jag inte att diskutera dem utifrån denna faktor utan utifrån uppsatsens syfte att påvisa att dessa åsikter alltmera lyfts i det offentliga rummet.

Vad gäller återgivelse som ett resultat av direkt korrespondens syns detta i uppsatsen vid två tillfällen. Genom korrespondens med den verksamma djurättsjuristen Anette Cedergren som driver AC Cedergrens Juridiska Byrå har jag fått hennes inblick i hur djurens juridiska status som egendom kan befästas i den praktiska juridiken. Genom att tillfråga anonyma kvinnor på det sätt som redogjorts för ovan i avsnitt 1.4.2 har jag

kunnat återge berättelser om individuella upplevelser av relationsvåldets påverkan på deras husdjur.

Vad gäller litteratur vill jag särskilt nämna Helena Striwing, Carin Holmberg, Anette Cedergren, Eva och Christian Diesen, Lisa Gålmark och Carol J. Adams som ytterst värdefulla under min skrivandeprocess. Striwing skriver i sin *Djur som brottsoffer* om djuren i lagen och deras behandling av rättsväsendet utifrån ett tidigare perspektiv. Boken innehåller mycket värdefull information på ämnet och är utgiven 1998, varför det är av vikt att hålla i åtanke att rättsläget kan ha förändrats. Utifrån vad som presenteras i uppsatsen kan vi konstatera att mycket de facto har förändrats till gagn för djuren, t.ex. genom propositionen om skärpta straff vid brott mot djur. Vad gäller saker som t.ex. bevissvårigheter som Striwing presenterar, har inte jag kunnat fastställa att läget har förändrats till det bättre eller sämre. Diesen och Diesens studie om hur djur uppmärksammas i relationsvåldsärenden, som återfinns i *Övergrepp mot kvinnor – den rättsliga hanteringen*, är gjord 2013. Denna studie som producerades cirka ett decennium efter Striwings *Djur som brottsoffer* påvisar att bevissvårigheter har varit fortlevande. Nästan 10 år senare har mig veterligen ingen liknande studie eller litteratur utgivits som kan fastställa motsatsen.²¹

Cedergren och Striwing skriver om djuret ur perspektivet djuret som brottsoffer i juridisk mening, vilket har inspirerat mig till att överväga denna position för de relationsvåldsdrabbade djuren som syns i avsnitt 3.2 och diskuteras vidare i avsnitt 5. I diskussionen kring sambandet mellan mäns våld mot kvinnor och våldet mot djur har jag haft stor nytta av litteratur av Holmberg, Cedergren, Diesen och Diesen samt Adams. Gålmarks *Skönheter och odjur* har varit en stor inspiration i skrivandet av mitt avsnitt 2.3 om feministiska förklaringar på våldet och sambandet.

Slutligen ska nämnas Västmanlands läns projekt *Djur och våld*, som främst diskuteras i avsnitt 4 men också avsnitt 5. Projektet kan tänkas vara en förebild för hur övriga länsstyrelser kan arbeta med sambandet. Det kommer att omnämnas med sitt namn.

²¹ Som kommer presenteras längre fram, främst avsnitt 5, kan vi dock utifrån de samlade omständigheterna konstatera att bevissvårigheterna sedan dess bör ha avhjälpats i viss mån.

1.4.4 Disposition

Uppsatsen är uppdelat i fyra övergripande delar: ”Sambandet”, ”Djuren”, ”Samhällets ansvar” och ”På väg framåt?”. I slutet presenteras även en sammanfattande reflektion över innehållet. Uppdelningen syftar till att med en bred bas leda in läsaren i problematikens kärna.

Uppsatsen inleds i avsnitt 2, ”Sambandet”, med en kort bakgrund om problematiken våld i nära relationer, för att ge läsaren kunskap om vad det typiskt sett innebär att befinna sig i en våldsam relation och vara utsatt för systematiskt våld och kontroll. I samma avsnitt introducerar jag samt beskriver sambandet mellan våldet mot människan och våldet mot djuret för att lyfta djurens roll i den systematiska kontrollen som förövaren utövar. Vidare, i avsnitt 2.3 förklaras hur sambandet möjliggörs med hjälp av feministiska teorier.

I avsnitt 3, ”Djuren”, ger jag en redogörelse för djurens legala status i svensk rättsordning. Jag analyserar syftet med djurskyddslagen och djurplågeriförbudet, diskuterar alternativa skyddsmedel för djuren, samt visar på hur djurens roll som ”inte vilken sak som helst” kommer till uttryck i praxis. Jag diskuterar även kort hur delar av övriga Europa reglerar djurens juridiska status, med några exempel. Den övergripande frågan som besvaras är hur det svenska djurskyddet ser ut i teorin och i praktiken, och om och i sådant fall på vilka grunder detta kan kritiseras.

I avsnitt 4, ”Samhällets ansvar”, redogör jag för djurens rättsliga hantering i relationsvåldssituationer, dvs. vilken plats djuren får lov att ta i praktiken och vilken hjälp som står dem till buds. Jag diskuterar vidare vilket stöd samhället är skyldigt att ge en våldsutsatt kvinna och hur detta kan anses uppmärksamma hennes behov av att djurets situation synliggörs, respektive ge utrymme för ett uppmärksammande av djurens utsatthet i sig.

I avsnitt 5, ”På väg framåt?”, sammanfattar jag och diskuterar den presenterade samhälls- och rättsutvecklingen och om och i sådant fall hur djuren i det hänseendet bereds ett utrymme i den rättsliga hanteringen av våld i nära relationer. I samma avsnitt analyserar jag denna utveckling och presenterar konsekvenser av den. Jag diskuterar även alternativa lösningar för att förstå hur djurens rätt i relationsvåldet på bästa sätt kan tas vara på.

I avsnitt 6 ger jag en kort avslutande reflektion på den presenterade sammanställningen.

1.5 Begreppsförklaring

1.5.1 Sambandet

Begreppet ”sambandet” stammar från vad som i USA kallas för ”the Link”. Detta är något som kommer att presenteras ingående i avsnitt 2. Begreppets grundläggande innebörd vill jag introducera redan här då dess innebörd är av fundamental betydelse för en förståelse av uppsatsens redovisade innehåll. The Link, eller sambandet, hänvisar till det samband som går att finna mellan mäns våld mot kvinnor, barn, äldre och djur.²² Ett av sambandsforskningens syften är att tydliggöra att våld sällan är begränsat: i relationsvåldet är inte bara familjens mänskliga medlemmar utsatta; även djur löper stor risk att falla offer för våldet. Detta är inte något som sker slumpmässigt, utan det är en problematik som har tydliga, empiriskt och teoretiskt bevisade förklaringar. Jag kommer att presentera detta med hjälp av forskningsresultat samt praktiska exempel i avsnitt 2.2, samt med hjälp av feministisk teori i avsnitt 2.3.

1.5.2 Förövare och utsatt/man och kvinna

Något som med fördel inledningsvis presenteras är de roller som hittas i det relationsvåld som lyfts fram i denna uppsats. Jag kommer strax att utförligt förklara varför det är rimligt att benämna förövaren och den utsatta med orden ”man” respektive ”kvinna”. Kort ska sägas att detta är med anledning av det strukturella relationsvåldet, som i sin tur beror på den patriarkala samhällsstrukturen, varför det är rimligt att tala om *män* som förövare och *kvinnor* som utsatta. Det handlar här inte om de biologiska definitionerna av ”man” och ”kvinna”, utan om de genusbestämda.²³ Detta innebär inte att jag syftar till att minimera det partnervåld som inte har denna konstellation; denna typ av våld har dock ofta en annan förklaring än den patriarkala samhällsstrukturen som jag avgränsar mig till att utgå från.

²² Se vidare National Link Coalition, *Understanding the Link – National Link Coalition’s 16-page summary of research and multidisciplinary strategies*.

²³ Se vidare Adams (1995) s. 69.

1.5.3 Familj

En familj kan, precis som alla relationer, se ut på många olika sätt. I min uppsats talar jag stundvis om familjen, familjemedlemmar och våld inom familjen. Vad jag härvid syftar till, precis som när jag talar om våld i nära relationer, är den familj som åtminstone består av en man och en kvinna i en heterosexuell partnerrelation. Våld inom familjen syftar i denna uppsats till det våld som förekommer bland närstående personer, primärt våldet som utövas av en manlig person (pojkvän, sambo, man) mot en kvinnlig partner. Relationsvåld kan även förekomma från en förälder mot ett barn eller barn mot en förälder. I diskussionen kring hur djuret som egendom påverkar dem i relationsvåldet, är det främst av intresse att diskutera när den vuxna kvinnan är utsatt. Detta beror på att det endast är hon, inte ett eventuellt barn, som har rättskapacitet att ingå avtal och således endast hon som har möjlighet till djurägande och självständig djurhållning samt att stå upp för djuret i rätten som målsägande. Detta fråntar inte barnets upplevelse av utsatthet när familjedjuret hotas eller utsätts för våld.

1.5.4 Djur

När jag talar om djur i förhållande till relationsvåldet syftar jag främst till de djur vi typiskt sett ser som husdjur, som håller ett visst affektionsvärde inom familjen och kanske till och med värderas lika högt som övriga mänskliga familjemedlemmar. I verkligheten är detta en extremt subjektiv bedömning eftersom en viss djurtyp kan av en familj anses vara ett kärt husdjur medan en annan familj skulle behandla djuret mer i linje med deras juridiska status som egendom. Jag undviker att använda ordet "husdjur" om det inte behövs i ett förtydligande syfte, eftersom en tanke med uppsatsen är att kritisera samhällets och rättsväsendets polariserande av olika djur beroende på deras art eller användningsområde, som också utgör en del av diskussionen som besvarar frågeställningen om huruvida vi bör förändra djurens juridiska status.²⁴

²⁴ Se avsnitt 5, i huvudsak avsnitt 5.2.2.

2 Sambandet

2.1 Våld i nära relationer

2.1.1 Introduktion och bakgrund: Överväganden i den rättsliga hanteringen

För att kontextualisera sambandet mellan relationsvåldets uttryck mot djur respektive människan och följaktligen förstå djurets position i sammanhanget, är det en god idé att inledningsvis separat behandla vad som sker när människan utsätts. Intressant är att förstå varför talar vi om våld i nära relationer som en problematik i sig, till den grad att den svenska rättsordningen har instiftat en separat brottsrubricering som förbjuder systematiskt våld mot kvinnor i BrB 4 kap. 4 a §.

Våld i nära relationer började uppmärksammas som en strukturell samhällsproblem under 1900-talets senare hälft. År 1993 tillsatte regeringen Kvinnovåldskommissionen, som 1995 överlämnade utredningen *Kvinnofrid*.²⁵ Utredningen, som syftade till att ”utifrån kvinnoperspektivet göra en översyn av frågor som rör våld mot kvinnor och föreslå åtgärder för att motverka sådant våld”, presenterade förslag till åtgärder för motverkande av detta våld både på lagstiftningsnivå och i myndigheternas handläggning.²⁶ Med denna utredning i bagaget antog riksdagen 1997 propositionen *Kvinnofrid*, som bl.a. ledde till införandet av en ny brottsrubricering – grov kvinnofridskränkning – som fick sin plats i BrB 4 kap. 4 a §.²⁷ Syftet med den nya rubriceringen var att skapa bättre förutsättningar för att nå och utreda brottsligheten mot kvinnor av närstående män, som man i propositionen ansåg utgjorde ett allvarligt samhällsproblem.²⁸

Förekomsten av våld i nära relationer är de facto inte en särskilt ovanlig förekomst när vi talar om våld som utövas av en manlig partner mot en kvinnlig partner. I en rapport från Världshälsoorganisationen (WHO) meddelas att drygt en av fyra kvinnor i åldern 15 år och uppåt har utsatts för fysiskt och/eller sexuellt våld av en

²⁵ SOU 1995:60, se s. 3.

²⁶ A.a. s. 51.

²⁷ Prop. 1997/98:55.

²⁸ A.a. s. 21.

nuvarande eller tidigare manlig partner åtminstone en gång i sin livstid.²⁹ I utredningen *Kvinnofrid* anger Kvinnovåldskommissionen att

[v]åld mot kvinnor är ett universellt problem. Det har förekommit och förekommer i olika former över hela världen, i alla länder och i alla kulturer. Många samband måste beaktas när man skall försöka förklara varför män utövar våld mot kvinnor.³⁰

Regeringen belyser i propositionen *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor* att det rör sig om en omfattande samhällsproblematik som allt mer har kommit att betraktas som samhällets ansvar och inte, som tidigare, en privat angelägenhet.³¹ I en undersökning utförd 2014 av Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) tillfrågades 10 000 kvinnor och lika många män om sin våldsutsatthet. Undersökningen visade att 14 % av de tillfrågade kvinnorna hade varit utsatta för fysiskt våld eller hot om sådant någon gång i vuxen ålder i en pågående eller avslutad parrelation. 20 % av de tillfrågade kvinnorna uppgav att de hade utsatts för upprepat och systematiskt psykiskt våld i en pågående eller avslutad parrelation.³² Enligt siffror från Brottsförebyggande rådet (Brå) utsattes 61 kvinnor för dödligt våld av män de hade en relation till mellan åren 2017—2020.³³ Antalet anmälda förekomster av misshandel där en man utövat våld mot en för honom bekant kvinna uppmättes till 23 200 fall under 2020, vilket utgjorde nästan 40 % av den totala mängden anmälda misshandelsbrott det året.³⁴ Under 2020 var antalet anmälda förekomster av grov kvinnofridskränkning 1 530 st.³⁵ Härvid passar även att lyfta de fem kvinnor som under loppet av tre veckor under våren 2021 mördades av en

²⁹ WHO, *Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018 – Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*, 2021 s. xii.

³⁰ SOU 1995:60 s. 93.

³¹ Prop. 2006/07:38 s. 8. Se även prop. 2020/21:163 s. 10 f., Johnson s. 11 samt Andersson s. 56.

³² NCK, *Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, rapport 2014:1.

³³ Brå, *Kriminalstatistik 2020, Konstaterade fall av dödligt våld – En granskning av anmält dödligt våld 2020*, s. 15.

³⁴ Det totala antalet anmälda misshandelsbrott där gärningspersonen antingen var bekant eller obekant med offret oavsett kön uppgick till 58 200 under 2020, se Brå, *Kriminalstatistik 2020 – Anmälda brott, Slutlig statistik* s. 20.

³⁵ A.a. s. 7.

för dem känd person, vilket ledde till stor massmedial uppmärksamhet.³⁶ Mörkertalet kring inträffade brott mot kvinnor där gärningsmannen är bekant bedöms vara stort.³⁷

Naturligtvis finns det våld i nära relation som inte berör män, eller som inte utövas mot en kvinna. Den vanligaste parkonstellationen när det är fråga om våld i en nära relation är dock just den: en heterosexuell relation mellan en man och en kvinna där mannen utövar våldet.³⁸ Men parallellt måste definieras vilken typ av våld vi talar om. Både män och kvinnor, oavsett partnerskapskonstellation, kan slåss, bråka och gräla. Det är istället det *systematiska, kontrollerande våldet* som menas när man talar om våld i nära relationer, inte de enstaka fall av våld som uppstår oberoende av partner. Vad som menas är, enligt Johnson, ”[...] violence embedded in a general pattern of coercive control”. Till övervägande del utövas denna typen av våld av män i heterosexuella förhållanden.³⁹

Denna argumentation är också vad som låg till grund för införandet av förbudet mot grov kvinnofridskränkning i BrB.⁴⁰ För att komma åt gärningars upprepade och systematiska karaktär, krävdes en brottsrubricering som tillät rättstillämparen att ta sådan särskild hänsyn. I och med införandet av grov kvinnofridskränkning kan upprepade gärningar numera dömas som en fortlöpande kränkning istället för en serie individualiserade händelser, vilket inte bara dömer gärningsmannen mer rättvist utan även kommer åt kvinnovåldsproblematikens kärna på ett mer ändamålsenligt sätt.⁴¹

I propositionen *Kvinnofrid* menade regeringen att det våld män riktar mot kvinnor ofta har sitt ursprung i fördomar och föreställningar om mäns överordning och kvinnors underordning.⁴² Våldet angavs vidare vara ett uttryck för ojämlika maktrelationer mellan kvinnor och män. Den gemensamma nämnaren för de handlingar

³⁶SVT nyheter, *Fem kvinnor har dödat senaste veckorna*, 18 april 2021, hämtad 20 oktober 2021, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/har-ar-de-uppmarksammade-fallen-fem-kvinnor-har-dodats-senaste-veckorna>.

³⁷ Brå, *Brott i nära relationer — en nationell kartläggning*, rapport 2014:8, se t.ex. s. 47.

³⁸ Johnson s. 11, samt ovan presenterade statistik.

³⁹ A.a. s. 11, samt ovan presenterade statistik.

⁴⁰ Prop. 1997/98:55 s. 76 ff.

⁴¹ A.a. s. 76 ff. Se Anderssons *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – Fridskränkningens brott som rättslig konstruktion* för ytterligare om brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning.

⁴² Prop. 1997/98:55 s. 20 ff.

som våldet mot kvinnor typiskt sett innefattar, är att det är könsrelaterat eller könsspecifikt – med ett annat ord sexualiserat.⁴³ Orsakerna till mäns våld mot kvinnor kan förklaras med flera teorier, och med hänsyn till våldets speciella och gränsöverskridande karaktär kan det förstås på olika sätt. Historiskt har kvinnan behandlats, och ansetts vara, sämre än mannen – vilket följt med ”tämligen oförändrat in i den moderna tiden”.⁴⁴ Den mest övergripande förklaringen till våldet presenteras i den strukturella teorin: patriarkatet. Patriarkatet kan beskrivas som mannens samhällsdominerande maktposition på både ett strukturellt och individuellt plan, något som frodas också i vårt moderna samhälle, om än mer osynligt nu än förr.⁴⁵ Detta är något jag strax kommer att utvecklas.⁴⁶ Först ska visas på hur mäns våld mot kvinnor kan sammanfattas till olika mönster och hur dessa tar sig praktiska uttryck.

2.1.2 *Våldets beskrivningar*

I relationsvåldskontexten ska noteras att mannens utövande av kontroll över kvinnan kan se ut på många olika sätt i det individuella förhållandet. Man har dock kunnat sammanfatta följande mönster av beteenden som kan kopplas till de ovan nämnda patriarkala föreställningarna om mannens överordnande och kvinnans underordnande, och som syftar till att stärka mannens kontroll över kvinnan.

Ett vedertaget begrepp inom forskning kring våld i nära relationer är våldets *normaliseringsprocess*.⁴⁷ Normaliseringsprocessen innebär att handlingar som inte skulle accepteras i ett normalt förhållande accepteras i denna typ av destruktiva förhållanden, och innefattar även strategier för respektive part att lära sig att förhålla sig till våldet: mannens strategi innebär att få kontroll över kvinnan genom våldsutövandet och att konstituera hans maskulinitet; kvinnans strategi innebär att anpassa sig till våldet genom att göra sig underordnad i förhållande till mannen, vilket konstituerar hennes kvinnlighet.⁴⁸ Relationen inleds sällan med en grövre våldsakt, som inte först har byggts

⁴³ A.a. s. 20 ff.

⁴⁴ SOU 1995:60 s. 95.

⁴⁵ A.a. s. 101.

⁴⁶ Se avsnitt 2.3.

⁴⁷ SOU 1995:60 s. 102 f., Andersson s. 85 ff., Albért, föreläsning, 2 september 2020.

⁴⁸ SOU 1995:60 s. 102 f., Andersson s. 85 ff.

upp av en period av ökad kontroll, ökade verbala kränkningar och ökad isolering.⁴⁹ Relationen inleds, tvärtom, vanligtvis med ett stort mått av kärlek och värme. Stegvis kommer våldet och kylan, innebärande att gränserna för vad som är normalt i ett förhållande blir svåra att se och suddas ut. Våldet blir till vardag och ökar i omfattning och slutresultatet är förvirring hos och emotionell manipulation av den utsatta. Det är ett mycket effektivt sätt för förövaren att behålla kontrollen om den som är utsatt.⁵⁰

I normaliseringsprocessen finns också fenomenet *våldsvågen*, som ytterligare förklarar mannens emotionella manipulation av kvinnan.⁵¹ Våldsvågen syftar till den växling mellan våld och värme som är karaktäristiskt för våldsamma nära relationer. Efter en tids inledande värme och kärlek sker en upptrappningsfas. Denna fas innehåller exponentiellt ökande (i både omfattning och grad av allvarlighet) våldshandlingar, som tillslut når en våldskulmen. Detta följs av en period av nedtrappning, där våldet och de kontrollerande handlingarna minskar i omfattning och allvarlighet. Det är inte ovanligt att mannen under denna period uttrycker sig mycket ångerfull och kärleksfull gentemot den utsatta. En efterföljande period av icke-våld inleds, tills upptrappningsfasen börjar på nytt. Dessa perioder kan pågå under olika lång tid i det individuella förhållandet.⁵²

Normaliseringsprocessens och våldsvågens olika komponenter gör det således mycket svårt för kvinnan att lämna relationen, eftersom hon inte bara ser mannens "dåliga" sidor. Hans "bra" sidor kan vara minst lika framträdande, och inte sällan är det kvinnans hopp om att dessa "bra" sidor ska ta över, eller att mannen ska återgå till den han var i början av förhållandet, som saboterar för hennes lämnande.⁵³ Genom isolering från familj och vänner skapar mannen ytterligare en beroendefaktor hos sin partner. När mannen är den främsta eller kanske enda kontakten i kvinnans liv, och när han kan dominera hennes känslomässiga upplevelser, försvinner kvinnans referensramar; förövaren blir den enda hon kan relatera till, och när han kan bestämma vad som är bra/dåligt, normalt/onormalt blir det svårt för kvinnan att själv skilja på innebörden av händelser. Kvinnovaldskommisionen skriver i sin utredning *Kvinnofrid* i frågan om

⁴⁹ SOU 1995:60 s. 102 f.

⁵⁰ A.a. s. 102 f.

⁵¹ Albért, föreläsning, 2 september 2020. Jfr SOU 1995:60 s. 102.

⁵² Albért, föreläsning, 2 september 2020.

⁵³ SOU 1995:60 s. 102.

isolering att ”[m]ännen framstår som de normala och de, kvinnorna, som det onormala”.⁵⁴

Vidare brukar man tala om *det traumatiska bandet*. Detta syftar till att ytterligare illustrera svårigheterna för en våldsutsatt att lämna sin relation genom att uppmärksamma alla de saker som binder henne till sin förövare. Det kan vara känslor såsom kärlek, hopp om förändring eller rädsla. Det kan även vara ett ekonomiskt, socialt eller känslomässigt beroende. Finns gemensamma barn tenderar uppbrottsprocessen att försvåras ytterligare.⁵⁵ Även djur kan tänkas inkluderas i det traumatiska bandet.

De ovan presenterade mönster som hittas i våldsamma nära relationer syftar till att belysa hur mannen genom olika former av emotionell manipulation och (ofta, till slut) fysisk misshandel på ett effektivt sätt bygger upp ett känslomässigt beroende hos sin partner där han genom olika former av kontrollerande handlingar styr in henne i sin underordnade position, sin kvinnlighet. I följande avsnitt presenterar jag husdjurens roll i dessa mönster, och förklaringar därtill.

2.2 Sambandet mellan våld mot djur och våld mot människor

2.2.1 Introduktion

Enligt en relativt generell konsensus innan slutet på 1900-talet har våldet, när det riktats mot olika individer, ansetts haft olika ursprung och förklaringar och därför hanterats på olika sätt. Det olika våldets sammanlänkning har dock uppmärksammats redan av Pythagoras, som med hänsyn till sitt förnekande av arters hierarki (vari människan härskar på toppen) menade att misshandel av djur var något oetiskt och synonymt med misshandel av en människa.⁵⁶ Ett senare exempel är 1200-talets Thomas Aquinas, som i sin *Summa Theologica* menade att våld mot djur är ett moraliskt fel i den mån det får skadlig effekt på människan.⁵⁷ Det var dock först genom den kunskapsspridning som

⁵⁴ A.a. s. 102. Se även Umberson, Anderson, Glick & Shapiro, *Domestic Violence, Personal control and Gender, Journal of Marriage and Family*, vol. 60, no. 2, 1998, s. 442—452.

⁵⁵ Albért, föreläsning, 2 september 2020. Holmberg, Smirthwaite & Nilsson s. 23 ff. Se även SOU 1995:60 s. 103.

⁵⁶ Sias, *Ancient Animal Ethics: The Earliest Arguments for the Ethical Consideration of Nonhuman Animals*, *The Downtown Review*, vol. 2, iss. 1, 2015 s. 4 ff.

⁵⁷ Benzoni, *Thomas Aquinas and Environmental Ethics: A Reconsideration of Providence and Salvation*, *The Journal of Religion*, vol. 85, no. 3, 2005, s. 446-476, s. 454.

skedde under 1980- och 1990-talen som betydelsen av sambandsproblematiken populariserades.⁵⁸ Ur svensk hänsyn har detta först på senare år börjat uppmärksammas genom studier och i det offentliga. Våldets sammanlänkning anses dock inte ännu som en självklarhet eller ett uppenbart problem.⁵⁹

Varför se våldet, som ju riktar sig mot olika individer, som sammanlänkat? Faktum är att utsatta kvinnor inte sällan uppger, när det har funnits djur i familjen, att även dessa på något vis utsatts för mannens våld eller hot om våld.⁶⁰ Enligt Jordbruksverkets siffror finns i Sverige idag 1 033 000 registrerade hundar och enligt en undersökning utförd av Novus 1 441 000 katter.⁶¹ Det finns inga siffror på förekomsten av övriga husdjurslag i svenska hushåll. Återkopplar vi till antalet våldsutsatta kvinnor redovisade i avsnitt 2.1 ovan visar oss statistiken grovt sammantaget att förekomsten av husdjur i hem där det även förekommer våld inte torde vara ovanligt. Dessa miljontals husdjur som befinner sig i svenska hushåll värderas troligen ofta högt.⁶² Så som Ascione och Arkow skriver; "[e]motional attachments to our pets often run so high that protocols are in place regarding rescue of pets from disaster areas and for the therapeutic use of animals in institutional and clinical settings".⁶³ Det faktum att husdjuren ofta anses vara självklara familjemedlemmar (även om de inte alltid har samma hierarkiska, och särskilt inte legala, status som övriga familjemedlemmar) effektiviserar våldet: riktar det sig mot en viktig familjeindivid får detta en stark påverkan på övriga familjemedlemmar. Nedan kommer detta att utvecklas.

⁵⁸ Lockwood s. 3 ff.

⁵⁹ Se vidare i avsnitt 4 samt diskussionen i avsnitt 5.

⁶⁰ Holmberg (2004) s. 9 f., Adams (1996) s. 68.

⁶¹ Jordbruksverket, *Statistik ur hundregistret*, uppdaterad 1 februari 2022, hämtad 15 oktober 2021 <https://jordbruksverket.se/e-tjanster-databaser-och-appar/e-tjanster-och-databaser-djur/hundregistret/statistik-ur-hundregistret>. Svenska Kennelklubben, *Allt fler hundar och katter i Sverige*, pressmeddelande, 9 november 2017, inhämtad 15 oktober 2021, https://www.mynewsdesk.com/se/svenska_kennelklubben/pressreleases/allt-fler-hundar-och-katter-i-sverige-2263163.

⁶² Jfr Striwing s. 30.

⁶³ Ascione & Arkow s. xv. Se även National Link Coalition, *Understanding the Link – National Link Coalition's 16-page summary of research and multidisciplinary strategies*.

2.2.2 Sambandets beskrivningar

I uppsatsens begreppsförklaringar har sambandets grundläggande definition introducerats.⁶⁴ I detta avsnitt syftar jag till att utveckla sambandets betydelse och ytterligare presentera hur sambandet kan beskrivas.

I det samlade verket *Animals and Women — Feminist theoretical explorations* utforskar Adams och Donovan hur våld mot djur utgör en ofrånkomligt tillhörande komponent i relationsvåldet. Adams menar att det finns flera olika våldsformer som en förövare använder sig av mot den som är utsatt, och finns det ett djur med i bilden kommer hot om våld eller faktiskt våld som riktar sig mot djuret vara konstant närvarande. Det hot om våld eller realiserade våld som riktar sig mot djuren kan sägas passa in i det som övergripande definierar komponenter av kvinnovåldet, dvs. handlingar såsom misshandel, hotelser, skrämnel, tvång som används av män i ett led att kontrollera kvinnan.⁶⁵ ”Harm to animals”, skriver Adams, ”is a strategic expression of masculine power and can be found throughout male controls over women”.⁶⁶

Flera av de kanske mest betydande studierna för sambandet har gjorts i USA, där arbetet för en ökad medvetenhet om sambandet pågått sedan slutet av 1900-talet. Den amerikanska organisationen National Link Coalition uppger följande forskningsresultat som nyckelfynd i forskningen kring sambandet:

I hem där våld riktats mot djur förekommer ofta andra former av våld mot övriga familjemedlemmar.⁶⁷ Hot om våld eller faktiskt våld riktat mot djur syftar ofta till att tysta den utsatta mänskliga familjemedlemmen om det våld som förekommer.⁶⁸ Om ett barn våldför sig på djur kan detta indikera att barnet själv utsatts för våld och kan dessutom utgöra en prognos för fortsatt våldsamma tendenser senare i barndomen och vuxenlivet.⁶⁹ I ett hem där våld förekommer mot djur ökar risken markant att de

⁶⁴ Se avsnitt 1.5.1.

⁶⁵ Adams (1995) s. 78.

⁶⁶ A.a. s. 78.

⁶⁷ National Link Coalition, *Understanding the Link – National Link Coalition’s 16-page summary of research and multidisciplinary strategies*.

⁶⁸ A.a.

⁶⁹ A.a. Jfr SOU 1995:60 s. 365.

mänskliga familjemedlemmarna attackeras av djuren.⁷⁰ För den utsatta mänskliga familjemedlemmen i en partnersvåldssituation, som kanske ej ännu kumulerat i en fysisk våldshandling riktad mot henne, kan våldet riktat mot djuret alltså vara av yttersta vikt att uppmärksamma: brukas våld mot djur utgör det ofta en tidig indikator och ibland till och med en prognos på våld som kan öka i omfattning och allvarlighet även mot andra individer.⁷¹ Tas inte hänsyn till detta riskerar våldets olika offer att hamna i skymundan och glömmas, eller erbjudas hjälp först när det är för sent. Att se sambandet mellan olika våldstyper handlar, sammantaget, om att skapa en intersektionalitet bland de våldshandlingar som ofta har en och samma förövare, bryta cirkeln av våld och skydda samhällets sårbara individer.⁷²

När våldet riktar sig mot ett husdjur handlar det ur förövarens perspektiv inte alltid främst om förekomsten av en handling som riktar sig mot djuret, eftersom djuret inte är det tilltänkta offret. Det är nämligen så djuren ofta presenteras i dessa sammanhang, dvs. att djuren endast utgör ett *verktyg* i våldet mot kvinnan. Detta är dock en inställning som har ifrågasatts, vilket jag här endast kort noterar med hänsyn till att djurens juridiska status samt deras rättsliga hantering presenteras i avsnitt 3 och 4. Djuret används i och för sig i syfte att kontrollera den utsatta människan, och detta må även vara förövarens huvudsakliga syfte. Attityden att fokus även bör läggas på det faktum att djuret som levande varelse ju också upplever och påverkas av våldet, får dock alltmer gehör. Djuret måste också i dessa situationer uppmärksammas för att inte riskera objektifiering och som följd endast uppmärksammas sekundärt, om ens alls.⁷³

Att bruka våld mot djur kan vidare förstärka inställningen att offer är utbytbara, något som leder till en acceptans av våldsamhet i vad man tror är en trygg relation.⁷⁴ Genom att använda sig av djuret mot kvinnan kan mannen ta bort en varelse som för kvinnan varit en trygghet. Hans handlingar mot djuret kan dessutom representera vad

⁷⁰ National Link Coalition, *Understanding the Link – National Link Coalition’s 16-page summary of research and multidisciplinary strategies*.

⁷¹ A.a. Se även Ascione & Arkow s. 15.

⁷² National Link Coalition, *Understanding the Link – National Link Coalition’s 16-page summary of research and multidisciplinary strategies*.

⁷³ Adams (1995) s. 69, Holmberg (2004) s. 12. Se även Adams (1995) s. 71.

⁷⁴ National Link Coalition, *Understanding the Link – National Link Coalition’s 16-page summary of research and multidisciplinary strategies*.

han är kapabel till också mot henne. Om djuret dödas kan kvinnan som en följd totalt förlora hoppet i den destruktiva relationen: som Browne skriver; ”The last shred of hope disappeared when Billy killed Kim’s pets”.⁷⁵

Varken förövaren eller den utsatta tenderar dock att anse att misshandeln av djuret är en del av misshandeln av kvinnan. Förövarens syfte är till trots detsamma vare sig han utsätter kvinnan för direkt fysisk misshandel eller om han riktar den mot henne via djuret; så som Ganley menar har detta ofta samma psykologiska effekt på offret som en direkt riktad fysisk attack.⁷⁶

2.2.3 *Sambandets uttryck*

I avsnitt 2.1 har jag presenterat hur våldet mot den utsatta kvinnan förminskas genom att det ökar i omfattning och normaliseras; om våldet först tar sig uttryck mot husdjuren kan det bl.a. utgöra en effektiv ingångsport i normaliseringsprocessen och det våld som senare uttrycker sig mot kvinnan. Konkreta exempel på detta våld går att återfinna i verkligheten. Några av dessa redogörs för här nedan. Observera att djurkomponenten tar sig olika uttryck beroende på situation. Av exemplen nedan kan sammantaget sägas att den kan innebära en faktor som på olika sätt försvårar för kvinnan att lämna relationen, gör att mannen kan kontrollera och styra kvinnan i en viss riktning, eller att mannens våld går ut över djuret, fysiskt och/eller psykiskt.

2016 mördades Lotta Rudholm av en man hon tidigare hade haft en relation med. I tingsrättens domskäl går att läsa om omständigheterna som ledde till Lottas död.⁷⁷ Lotta fick erbjudande om plats på skyddat boende där hennes hund Ecco dock inte var välkommen.⁷⁸ I domen hade även hot från gärningsmannen som riktats mot Ecco varit uppe för diskussion.⁷⁹ Hanteringen av Lottas fall har ifrågasatts på flera punkter, varav återkommande kritik riktas mot informationen Lotta fick angående det skyddade boendet och Ecco. Flera menar bl.a. att om korrekt kunskap och hjälp förmedlats till Lotta angående omhändertagandet även av Ecco, hade hon kanske levt

⁷⁵ Browne s. 157. Se även Adams (1995) s. 56, Holmberg (2004) s. 12 f.

⁷⁶ Ganley s. 15, Adams (1995) s. 58 f.

⁷⁷ Solna tingsrätt dom i mål nr B 4328-16, överklagat till Svea hovrätt, dom i mål nr B 9585-16.

⁷⁸ Solna tingsrätt dom i mål nr B 4328-16 s. 7.

⁷⁹ A.a. s. 15 p. j.

idag.⁸⁰ Efter en tolkning av tingsrättens domskäl (“[...] där hennes hund *emellertid* inte var välkommen”) och med hänsyn till vittnesmålen samt Lottas ambivalens, tycks det som om en betydande anledning till varför Lotta inte valde att fly till det skyddade boendet var på grund av att hon inte fick ta med sig Ecco.⁸¹

För att uppnå syftet att visa på sambandets praktiska uttryck har jag med hjälp av Instagram-kontot Gömda Kvinnor (instagram@gomdakvinnor) fått ta del av berättelser från kvinnor som utsatts för relationsvåld, som berättar om hur våldet har påverkat deras husdjur och i förlängningen dem. Jag har strävat efter att göra endast minimala ändringar i berättelserna och där det har behövts, endast med syfte att tydliggöra samt ur relevanshänsyn. En kvinna berättar:

Var gift med min förövare i 15 år, vi bestämde gemensamt att skaffa en hund. Redan från dag ett blev min förövare helt galen på valpen [...]. När valpen gjorde fel tog han stryppgrepp, slog hunden i huvudet och hårt över nosen, drog i nackskinnet. [Jag] försökte förklara att valpen inte lär sig av misshandel men då fick jag ett helvete. Mitt ex tvingade barnen att hålla stryppgrepp på hunden tills den började hosta. Detta har satt djupa spår i dom, ånger att dom inte vågade säga ifrån. Mitt äldsta barn blev utkastad med hunden i minus 25 grader, dom fick vara ute och promenera flera timmar innan dom fått komma in. [...] När hunden var två år kunde jag äntligen slå mig fri från den mannen som hållit oss fånga i så många år. Samvetet hur min hund blivit behandlad följde resten av hundens liv. Jag och barnen gjorde allt för att han ska få ett bra liv med massor av kärlek och inga fysiska övergrepp. Hunden blev 9,5 år innan han fick somna in p.g.a. sjukdom. Hunden var väldigt fäst vid mig, hela hans liv gick ut på att vakta mig. Jag var hela hans liv och jag tror han förlåtit mig för övergreppen han utsatts för sina första två år. Efter mycket träning blev han den mest tillgivna hund man kan önska sig. Misshandeln gjorde hunden aggressiv mot andra hundar samt att han var väldigt osäker.⁸²

En annan kvinna berättar om hur hennes förövare en dag blev arg, stängde av all el i huset, tog hennes hund och försvann. När hon frågade honom om varför, fick hon höra att han inte skulle ha tagit med sig hunden om hon inte hade gjort honom arg. Vid ett

⁸⁰ Se t.ex. familjens uttalande i Expressen, *Mördade Lotta Rudholms familj kräver en miljon*, 6 september 2017, hämtad 2 november 2021, <https://www.expressen.se/nyheter/brottscentralen/mordade-lotta-rudholms-familj-kraver-en-miljon/>, samt Aftonbladet, *Myndigheterna svek – det blev Lottas död*, 25 oktober 2016, hämtad 2 november 2021, <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/wjdRG/myndigheterna-svek--det-blev-lottas-dod>.

⁸¹ Solna tingsrätt dom i mål nr B 4328-16 s. 7, egen kursivering. Vittnesmål och Lottas ambivalens går att läsa om i tingsrättens domskäl s. 5 ff.

⁸² Samtal den 13 januari 2022 med anonym kvinna.

annat tillfälle hade mannen i samband med att han var fysiskt våldsam försökt få hunden att bita henne. När hunden inte gjorde detta kastade han iväg hunden. Kvinnan berättar: ”Det var ofta han använde hunden som maktmedel genom att hålla henne ifrån mig eller hota henne. När vi sedan fick barn agerade han likadant med och mot barnet.”⁸³

Ytterligare en kvinna har delat med sig av sin berättelse. Jag kallar henne för Lisa, men hon heter egentligen något annat. Lisa adopterade en hund från utlandet och de kom varandra mycket nära. Hon flyttade sedan med hunden till Sverige och träffade en man. Hunden blev mer beskyddande med Lisa sedan hon blev tillsammans med mannen, som att hunden märkte att han var farlig innan hon hade märkt det själv, berättar Lisa. När mannen blev våldsam kunde också hunden utsättas, eftersom hon hoppade och försökte skydda Lisa. Hon var dock en stor hund, och mannen började istället att låsa in hunden på toaletten när våldet kom. ”Man visste vad som skulle hända när hon blev inlåst på toaletten” säger Lisa. När hunden fick komma ut var hon alltid väldigt stressad och ”på” Lisa. På lång sikt blev hunden mycket mer överbeskyddande. Personer hunden kände sedan innan fungerade hon alltså bra med, men efter mannen menar Lisa att hunden trodde att alla nya hon mötte var dumma. Hundens överbeskyddande beteenden släppte aldrig trots mycket arbete. Hon var alltid snäll mot Lisa och Lisas dotter, men litade inte mer på nya utomstående. Lisa säger att det var lättare för henne att lämna relationen tack vare sin hund. Hon visste dels att mannen inte skulle döda hunden för att få tillbaka henne, dels såg hon hur hans våld hade börjat gå ut över hunden psykiskt. Det var då lättare för Lisa att lämna, eftersom hon hade någon annan att beskydda.⁸⁴

2.3 Sambandets förklaringar

I avsnitt 2.1 har våldet mot kvinnan beskrivits som ett uttryck av kontroll i syfte att etablera föreställda maktpositioner. Ovan har påståtts att kvinnor och djur utgör sårbara och skyddsvärda individer. Ovan har dessutom beskrivits hur mannens föreställda överordning och kvinnans föreställda underordning också innebär att andra varelser i

⁸³ Samtal den 20 januari med anonym kvinna.

⁸⁴ Samtal den 25 januari med anonym kvinna.

mannens omgivning påverkas. När mannen våldför sig på de djur som finns i familjen, etableras inte bara mannens överordning ytterligare, utan även både kvinnans och djurets underordning genom att kvinnan med mannens vetskap påverkas av hotet eller våldet mot djuret. Såsom Holmberg skriver i *Med husbandens röst*: ”Vi lever i en kultur där [...] det (påstått) manliga är normen för det sant mänskliga. Det innebär att motståndet bör formuleras i solidaritet och identifikation med de svaga, oavsett om dessa är kvinnor, barn eller djur”.⁸⁵

Den kritiske ställde sig kanske frågan redan tidigare i avsnittet huruvida det är rättvist att så tydligt sätta på kvinnor och djur en offerkofta och därmed upprätthålla och underhålla bilden av dessa individer som svaga. Är det ett feministiskt tillvägagångssätt? Bör inte individen få äga sin egen berättelse? Utsatta kvinnor tenderar inte att se sig själva som utsatta, eftersom man inte identifierar sig med offerbilden.⁸⁶ Den som är utsatt för våld i en nära relation är dock, som visats, statistiskt sett mest troligen en kvinna i en heterosexuell partnerrelation. Utsätts en kvinna av en manlig partner är förekomsten av våld generellt ett uttryck för något mer än ”endast” en personlighetsstörning hos förövaren eller andra individuella problem han må ha. Våldet har, som presenterat, även sin bakgrund i den patriarkala samhällsstrukturen, något som inte bara påverkar kvinnan utan — som bl.a. Holmberg menar och som sambandet syftar till att belysa — *alla* individer som inte passar in i den manliga normen.⁸⁷ Eftersom dessa individer är något annat än den manliga normen och därmed på ett samhällsstrukturellt plan hyser relativt lite makt, är de i denna kontext att betrakta som ”svaga”.⁸⁸

Inom äldre feministisk filosofi har man tenderat att ta avstånd från att det skulle finnas en koppling mellan kvinnors och djurs underordning. Tidiga feminister har varit benägna att ställa kvinnor och deras förövare, männen, på en sida och djuren på en annan.⁸⁹ Adams menar snarare att det är djuren och kvinnorna som borde stå

⁸⁵ Holmberg (2004) s. 8.

⁸⁶ Dunn & Powell-Williams, *Everybody Makes Choices – Victim Advocates and the Social Construction of Battered Women’s Victimization and Agency*, Violence Against Women, vol. 13, no. 10, Sage Publications, 2007, s. 977—1001, s. 989 f.

⁸⁷ Se Holmberg (2004) s. 8.

⁸⁸ Mycket viktigt att observera är att detta naturligtvis inte innebär att den individuella kvinnans berättelse eller upplevelse ska ignoreras eller förminsas.

⁸⁹ Adams (1996) s. 83 mht M. Wollstonecraft och S. Beauvoir.

tillsammans på motsatt sida från mannen, eftersom det är han som håller den dominerande positionen gentemot dem båda.⁹⁰ Vidare menar Holmberg att ett sätt att uppmärksamma djuren som annars endast ses som verktyg är att "[...] bryta de manliga maktstrukturerna och den konstruerade skillnaden mellan 'de andra' och 'de mänskliga' [...]".⁹¹ Att uppmärksamma sambandet är alltså en absolut förutsättning för kvinnans frigörelse.

Men vad menas då med påståendet att de "mänskliga" är männen? Grundproblemet kan summeras med ett citat från poeten Katha Pollitts:

The message is clear. Boys are the norm, girls the variation; boys are central, girls peripheral; boys are individuals, girls types. Boys define the group, its story and its code of values. Girls exist only in relation to boys.⁹²

Det kan konstateras att "de andra" är de som inte är männen. Gålmark menar att de som följer den manliga normen är de som otvivelaktligen ingår i den vita manliga kristna heterosexuella medel- och överklassen, och således uppfyller kriterierna för mänsklighet.⁹³ Hon förklarar manlighet som just en norm på grund av dess starka historiska fäste i den västerländska idétraditionen: Aristoteles lära om mannen som styrande och rationell och kvinnor, slavar och djur (de andra) som något att styra, är något som lyckats penetrera den västerländska historien med hjälp av Kristendomens manifesterande.⁹⁴ Vinnaren skriver ju dessutom historien, dvs. det är endast makthavaren som har möjlighet och mandat att föra sin version av världen och ordningen vidare.⁹⁵ Warren och Cady menar vidare att i det patriarkala systemet har det som typiskt sett associeras till manlighet en högre status än det som typiskt sett associeras till kvinnlighet.⁹⁶ Detta system är vad som bibehåller en vidmakthållning av så kallade "isms of domination", med andra ord sexism, rasism, klassicism osv.⁹⁷

⁹⁰ A.a. s. 83.

⁹¹ Holmberg (2004) s. 11.

⁹² Pollitts, *Hers; The Smurfette Principle*, The New York Times Magazine, 7 april 1991, hämtad den 30 oktober 2021, <https://www.nytimes.com/1991/04/07/magazine/hers-the-smurfette-principle.html>.

⁹³ Gålmark s. 9 och 15 ff.

⁹⁴ A.a. s. 15 ff., SOU 1995:60 s. 95.

⁹⁵ Jfr Gålmark s. 15 ff.

⁹⁶ Warren & Cady s. 3.

⁹⁷ A.a. s. 3.

Utifrån denna argumentation tillhör alltså inte nödvändigtvis endast och alla biologiska män manlighetsnormen; de behöver även uppfylla övriga typiska maktpositionsnormer för fullbordad tillhörighet. En homosexuell man, som exempel, har visst (men inte fullt) tillträde till manlighetsnormen och blir således utifrån denna argumentation, liksom kvinnor, mindre mänsklig.⁹⁸ Detta betyder också att kvinnor som uppfyller vissa manlighetsnormer anses vara mer mänskliga än de kvinnor som inte gör det: sannolikheten är större att en svart kvinna i pornografin utsätts för eller framställs i en kontext av bestialitet än en vit kvinna, vilket bygger på den rasistiska synen på svarta kvinnor som jämförbara med djur: "Race becomes the distinguishing feature in determinism the type of objectification women will encounter".⁹⁹

När det manliga är normen är det följaktligen det manliga som är mänskligt. De som följer den manliga normen är således mänskliga. De andra, individer såsom kvinnor och djur, är mindre mänskliga än männen, eller inte mänskliga överhuvudtaget. Detta har genom historieskrivningen blivit normaliserat, rationaliserat, legitimerat och naturligt. Och detta förklarar den nedvärderande behandlingen av de icke-mänskliga individerna: ju mindre mänsklig, desto mindre likvärdig och desto mer rättfärdigad att dominera och etablera makt över. "[De andra] är mindre viktiga och ska tjäna därför att naturen har ordnat det så".¹⁰⁰

3 Djuren

3.1 Syfte, bakgrund och tillämpning av den svenska rättsordningens djurskydd

3.1.1 Introduktion: *Djur är saker*

Djur likställs ofta med saker. I språkliga termer kommer detta till uttryck genom att djuren tenderar att hänvisas till med hjälp av pronomina "det" eller "den", vilket

⁹⁸ Se vidare Adams (1996) s. 75: "[...] women, children, *nondominant men*, and animals.", egen snedstil.

⁹⁹ Collins s. 170, Adams (1996) s. 76.

¹⁰⁰ Gålmark s. 16.

objektifierar djuret.¹⁰¹ Djurens status som sak kan ur ett legalt perspektiv tyckas självklar med hänsyn till hur djuren nyttjas i samhället, men faktum är att denna förmodade juridiska sanning inte uttryckligen nämns i lag. Istället visar det sig i praktiken. Djur kan köpas, säljas, hyras och genomgå andra typer av sak- och avtalsrättsliga transaktioner typiska för lösöre.¹⁰² De kan även bli föremål för tvistemål och brottmål i sin egenskap av egendom, t.ex. om ett djur stjäls. Ett exempel finner vi i en dom från Stockholms tingsrätt där en hund ofrivilligt skiljdes från sin familj och den åtalade följaktligen dömdes för häleri, inte brott mot någon djurskyddsbestämmelse.¹⁰³ Djurrättsjurist Anette Cedergren berättar utifrån egen erfarenhet om hur djur i tvistemål alltid betraktas som saker: handlar frågan om äganderätten till djur sätter tingsrätten målrubriken ”Bättre rätt till lös egendom”. Cedergren menar att den bevisning som anförs därför strikt måste hålla sig till att bevisa bättre rätt till djuret, egendomen, och att det inte går att anföra djurskyddsskäl eller vad som är bäst för djuret. Djurskyddsskäl och djurets bästa kan dock eventuellt nämnas i en slutplädering, men detta först efter att man i första hand visar varför en part har bättre rätt med dokumentation som styrker äganderätten.¹⁰⁴

Återvänder vi till avsnittet ovan angående sambandets förklaringar i feministisk teori hittar vi där viss förståelse till hur djuren erhållit sin plats i arternas hierarkiska ordning. Att djur befinner sig i denna vad som anses vara självklara position har naturligtvis många olika, komplexa förklaringar som vi inte kommer till rätta med enbart genom att applicera det patriarkala filtret. Mycket kan dock förstås. Människans nyttjande av djur har påstått ha uppstått när människan (i huvudsak mannen) började jaga.¹⁰⁵ Med hänsyn till det risktagande jakten innebar fick den en hög status, trots att den tillförde relativt lite i näring jämfört med den föda som samlarna (i huvudsak kvinnan) bidrog med. När djur började hållas som boskap förändrade detta den

¹⁰¹ I motsats till det jag funnit i mitt litteratursökande inför detta arbete, där jag noterat röster som istället argumenterar för en användning av de könade pronomina ”han” eller ”hon” vid hänvisning till djur, se t.ex. Adams (1996) s. 69.

¹⁰² Striwing s. 26 och Cedergren s. 66.

¹⁰³ Stockholms tingsrätt dom i mål nr B 3490-97, meddelad den 3 november 1997, se Striwing s. 26 not 2.

¹⁰⁴ Personlig korrespondens med Anette Cedergren den 25 nov 2021.

¹⁰⁵ Gålmark s. 20 f.

hierarkiska synen på arterna — ”[d]jur kunde nu ägas — liksom kvinnor och främlingar kunde ägas”.¹⁰⁶ Djur må till och med ha varit den tidigaste storskaliga formen av lösöre förenat med äganderätt.¹⁰⁷ Djurens behandling ska ha tjänat som en modell för en efterföljande ”förslavning” av kvinnan; ”[t]he domestication of women followed long after the initiation of animal keeping, and it was then that men began to control women’s reproductive capacity, enforcing chastity and sexual repression”.¹⁰⁸ Ytterst intressant är även Gålmarks argumentation att när djurhållningen började påverka människors känsloliv, påverkade den även politiken. Med hänvisning till André Haudricourt och Peggy Sanday skriver hon att ett samhälle där djur har utnyttjats tenderar att ha en mer auktoritär politik jämfört med ett samhälle som främst livnär sig på vegetabilier, samt att djurhållande ekonomier tenderar att vara mer segregerade.¹⁰⁹ Följaktligen utvecklades västvärldens samhällen till hierarkiska sådana, där djur kan användas som ägodelar, och där kvinnors rättigheter i samhället har blivit en huvudfråga endast inom det senaste seklet¹¹⁰ — och trots detta stöter vi fortfarande på stora jämställdhetsproblem.¹¹¹

Djurens status som sak, likt kvinnans status som sämre, är alltså något högst kulturellt inarbetat, och något som åtminstone till viss del härstammar ur patriarkala föreställningar om människans (läs: mannens) överordning. Men djur är, trots vad tradition säger, inte *endast* en sak att nyttja, tack vare det lagstadgade djurskyddet. Detta återfinns vi i djurskyddslagen (SFS 2018:1192) (DL), djurskyddsförordningen (SFS 2019:66) och jordbruksverkets föreskrifter. I BrB 16 kap. 13 § hittas även en bestämmelse om förbud mot djurplågeri, som fått en strängare innebörd genom de

¹⁰⁶ A.a. s. 20 och s. 20 f.

¹⁰⁷ Fisher s. 190.

¹⁰⁸ A.a. s. 190. Se också Gålmark s. 20.

¹⁰⁹ Gålmark s. 20 f., se not 6—7.

¹¹⁰ T.ex. genom att Sveriges riksdag röstade igenom den kvinnliga rösträtten år 1921.

¹¹¹ Jämställdhetsproblem i fråga om bl.a. det strukturella våldet i nära relationer mot kvinnor, se avsnitt 2.1 ovan, eller restriktiva abortlagar som inom de senaste åren har tillkommit på olika håll i världen bl.a. i USA och Polen, se Texas Senate Bill 8, *Relating to abortion, including abortions after detection of an unborn child's heartbeat; authorizing a private civil right of action*, och Europaparlamentets resolution av den 11 november 2021 om den första årsdagen för det faktiska förbudet mot aborter i Polen, 2021/2925 (RSP). Se även Brå:s sexualbrottsstatistik i *Indikatorer på sexualbrottsutvecklingen 2005—2017*, rapport 2019:5, s. 40 som visar på kvinnors och flickors överrepresentation i sexualbrott.

lagändringar som röstades igenom den 2 februari 2022.¹¹² Djurskyddsförordningen och jordbruksverkets föreskrifter innehåller detaljerade förhållningsregler kring djurhållning som anses vara av för specifik natur för att tas med i DL, då den senare ska fungera som en ramlag.¹¹³ Låt oss i det följande gå igenom innebörden och de bakomliggande syftena till DL och djurplågeriförbudet, för att förstå rättsväsendets syn på djuren samt varför de ska skyddas.¹¹⁴

3.1.2 Djurskyddslagen

Nuvarande djurskyddslag antogs i syfte att modernisera och strukturera sin föregångare. Ytterligare ett syfte var att göra flera ändringar i sak.¹¹⁵ Lagens övergripande ändamål anges vara att säkerställa ett gott djurskydd och främja en god djurvälstånd och respekt för djur.¹¹⁶ Utredningen trycker härvid på att djuren ska anses ha ett egenvärde oavsett den nytta människan har av dem, något regeringen samtycker till.¹¹⁷ Vidare menar man att det faktum att det överhuvudtaget finns en djurskyddslag

[...] utgör ett tydligt bevis för att den svenska rättsordningen tillerkänner djur ett inneboende värde som går utöver det instrumentella värdet av att utgöra en ägodel eller på annat sätt vara till nytta eller nöje för människan. [Detta] innebär under alla omständigheter inte heller i sig [...] att det skulle vara förbjudet att avliva djur eller att djur skulle likställas med människor i etiskt eller rättsligt hänseende.¹¹⁸

Regeringen menar även att vid utformningen av regler på djurskyddsområdet kan intresseavvägningar behöva göras mellan djurskyddshänsyn och andra samhällsintressen.¹¹⁹ Djur erkänns alltså ett inneboende egenvärde som *går utöver* deras position som sak. Men detta egenvärde betyder inte att djurens position som icke likställda människan riskeras, eller att en intresseavvägning mellan djurskyddshänsyn och samhällsintressen ska lägga omåttlig vikt på egenvärdet. Detta innebär att djur kan användas i sport, slaktas, hållas för försök osv, utan att de kränks enligt lagstiftarens

¹¹² Prop. 2021/22:18.

¹¹³ Prop. 2017/18:147 s. 50 f.

¹¹⁴ Hur djuren skyddas diskuteras i avsnitt 4.1.

¹¹⁵ A.a. s. 48.

¹¹⁶ DL 1 kap. 1 §.

¹¹⁷ Prop. 2017/18:147 s. 51 f., s. 54.

¹¹⁸ A.a. s. 54 f.

¹¹⁹ A.a. s. 51.

mening. Så, sammantaget, även om djurens inneboende egenvärde presenteras gå utöver det motstående mänskliga intresset, blir hierarkins regler därmed satta. I och med propositionen om skärpta straff vid brott mot djur har dock detta utmanats, vilket presenteras närmare i avsnitt 3.1.4.¹²⁰

I DL 2 kap. 1 § anges de grundläggande djurskyddskraven, som enligt paragrafen är att djur ska behandlas väl samt skyddas mot onödigt lidande och sjukdom.¹²¹ I DL 2 kap. 2 § står vidare att djur ska hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att deras välfärd främjas, att de kan utföra sådana beteenden som de är starkt motiverade för och som är viktiga för deras välbefinnande och att beteendestörningar förebyggs. Har brott begåtts mot DL återfinns straffsanktioner i lagens kap. 10, enligt vilka böter, sanktionsavgift eller fängelse i högst två år kan utdömas. Fängelse ska dock inte utdömas i de fall det straffbelagda helt eller i väsentlig del anges i en myndighetsföreskrift, vilket följer av att Högsta domstolen (HD) har funnit att något sådant skulle strida mot regeringsformen.¹²² I lydelsen till 10 kap. 6 §, som börjar gälla efter 1 juli 2022, anges att en handling som är att anse som ringa inte ska leda till straffrättsligt ansvar. En gärning är att anses som ringa enligt lagrummet om den är av mindre betydelse med hänsyn till det intresse som straffbestämmelsen är avsedd att skydda.¹²³ Djurlidandet ska dock inte tas hänsyn till i ett brotts gradbedömning. Faktum är att detta gäller för straffsanktionerna i DL generellt; djurets lidande tas överhuvudtaget inte hänsyn till, inte heller i syfte att bestämma om ett brott ska anses ha begåtts.¹²⁴ Enligt propositionen till DL:s föregångare är orsaken till detta de bevissvårigheter som föreligger vid bedömningen av djurlidande, eftersom DL ska syfta till att vara ett effektivt regelverk att förhålla sig till för djurhållare och kontrollmyndigheterna.¹²⁵

¹²⁰ Prop. 2021/22:18.

¹²¹ Något som dock inte gäller försöksdjur, om användningen av dem godkänts av en djurförsöksetisk nämnd, DL 2 kap. 1 § 2 st.

¹²² NJA 2005 s. 33 och NJA 2006 s. 293.

¹²³ Dock inte om det är en gärning som innebär ett förbud mot otillåtet utnyttjande av djur för sexuella ändamål, DL 2 kap. 10 §.

¹²⁴ Prop. 2017/18: s. 263.

¹²⁵ A.a. s. 263 mht prop 1987/88:93 s. 71 f.

3.1.3 Djurplågeriförbudet

I 10 kap. 8 § återfinns vi DL:s sanktioner i förhållande till djurplågeriförbudet i BrB, där det anges att till straffansvar enligt DL döms inte om gärningen är belagd med samma eller strängare straff i BrB; djurplågeribrottet har alltså normalt sett företräde. Enligt djurplågeriförbudet i BrB döms den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet, genom misshandel, överansträngning eller vanvård eller på annat sätt otillbörligen utsätter djur för lidande, för djurplågeri till böter eller fängelse i högst två år. Är brottet att anses som grovt, kan efter de nya ändringarnas ikraftträdande den 1 juli 2022 dömas för grovt djurplågeri till fängelse i högst sex månader och högst fyra år. Införandet av denna gradindelning av djurplågeriförbudet gjordes bl.a. då tidigare domar inte anses ha reflekterat brottets allvarighet.¹²⁶ Lagändringarna syftar därmed till att möjliggöra för rättstillämparen att utdöma mer proportionerliga sanktioner, vilket kan tolkas signalera att rättsväsendet tar dessa brott på större allvar än vad som tidigare gjorts.¹²⁷

Djurplågeriförbudet har en relativt lång historia. Det infördes år 1857, men var då endast tillämplig på husdjur, och endast böter kunde utdömas. Brottet belades med fängelsestraff år 1900, och 1907 blev det tillämpligt på samtliga djur.¹²⁸ Sedan 1944, när straffskalan ändrades till ett maximum på fängelse i två år, var bestämmelsen relativt oförändrad utöver att formuleringen efter 1972 också ändrades till att inkludera ett oaktsamhetsrekvisit.¹²⁹ Genom propositionen från 1965 förtydligades djurplågeribrottets tillämplighetsområden, då man fruktade för att bestämmelsen tidigare använts alltför restriktivt.¹³⁰

En mycket stor förändring skedde i och med att riksdagen den 2 februari 2022 godtog förslagen i propositionen om skärpta straff vid brott mot djur. Tidigare fanns ingen gradindelning av djurplågeribrottet och straffskalan låg mellan böter och fängelse i högst två år. I och med den nya formuleringen finns efter de nya ändringarnas ikraftträdande den 1 juli 2022 möjlighet att döma för grovt djurplågeri. Brottet är att

¹²⁶ Prop. 2021/22:18 s. 20.

¹²⁷ A.a. s. 20. Se vidare i avsnitt 3.1.4.

¹²⁸ Prop. 1965:138 s. 13.

¹²⁹ Prop. 1972:122 s. 1.

¹³⁰ Prop 1965:138 s. 18.

anses som grovt om gärningen har inneburit allvarligt lidande för djuret, har omfattat ett större antal djur, eller annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.¹³¹

3.1.4 Ett ändamålsenligt djurskydd?

Jämför vi sanktionsbestämmelserna i DL med brotten i BrB utgör en del av straffvärdesbedömningen i den senare hur mycket lidande en gärning har orsakat, enligt BrB 29 kap. 1 § st. 2.¹³² Till skillnad från vid straffmätningen i DL, är det uttalat att djurlidande i fråga om allvarlighetsgraden av en gärning som träffas av djurplågeribrottet i BrB 16 kap. 13 § här ska tas hänsyn till.¹³³ I DL 1 kap. 1 § anges att lagen syftar till att främja en god djurvälstånd och ett gott djurskydd, samt i 2 kap. 1 § anges att djur ska skyddas från onödigt lidande. Det kan kritiseras att regeringen argumenterar för att inte ta hänsyn till lidandet i bedömningen av straffvärdet eftersom det "[...] ju heller inte [behöver] visas att djur har utsatts för lidande för att lagens straffbestämmelser ska vara tillämpliga".¹³⁴ Jämför vi med förbuden i BrB kan de, beroende på förbud, bli tillämpliga också utan att ha tagit hänsyn till den utsattas lidande, men lidandet är däremot i bedömningen av brottets gradindelning något som kan höja respektive sänka brottets allvarlighetsgrad.¹³⁵ Det faktum att rättsordningen inte tar hänsyn till djurindividens lidande för tillämpligheten av straffbestämmelserna i DL borde inte vara ett hinder för att ta hänsyn till lidandet i ett senare skede av straffvärdesbedömningen.

DL 10 kap. 8 § bör dock härvid noteras. Eftersom ett brott som är relativt "grovt" ska dömas enligt djurplågeriförbudet i BrB, kommer djurets lidande härvid kunna tas hänsyn till. De situationer som blir kvar att döma enligt straffbestämmelserna i DL kräver förmodligen inte lika mycket hänsyn till djurets lidande eftersom lidandet torde vara mindre. Syftet med DL är vidare inte bara att säkra en god djurvälstånd utan även att göra detta på ett effektivt sätt, vilket kommer till ett tydligare uttryck i och med ändringarna i propositionen om skärpta straff vid brott mot djur än förr, t.ex. genom att

¹³¹ Se mer i prop. 2021/22:18 och avsnitt 4.

¹³² Asp, Ulväng & Jareborg s. 28.

¹³³ Prop 1987/88:93 s. 71 f.

¹³⁴ Prop 2017/18:147 s. 263.

¹³⁵ BrB 29 kap. 1 § st. 2. Se Asp, Ulväng & Jareborg s. 28.

kontrollmyndigheterna får en skyldighet istället för en möjlighet att anmäla brott till polis eller åklagare och att sanktionsavgifter kan utdömas direkt från länsstyrelserna vid mindre överträdelser istället för att ärende om böter ska behöva tas upp till domstol.¹³⁶ Om lidande inte är en faktor som behöver bedömas, kan överträdelser snabbare konstateras; när en gärningsperson inte behöver vänta på en utdragen domstolsprocess för att få böter utdömt, kan argumenteras att även straffet blir mer effektivt och snabbare kännbart. Å andra sidan, som lyfts i propositionen om skärpta straff vid brott mot djur, finns en risk för att signaler skickas att de bestämmelser på vilka sanktionsavgift kan utdömas, inte är av särskilt stor vikt eftersom dessa därigenom avkriminaliseras. Dessutom finns en problematik i att överträdelser som inte är tillräckligt grova för att dömas till djurplågeri kommer vara för grova för att dömas till sanktionsavgift, och att de som ett resultat går straffria.¹³⁷ Trots detta anses effektivitetshänsynen väga tyngre: den presenterade problematiken ska kunna förebyggas genom att sanktionsväxlingen tillämpas begränsat.¹³⁸

Till skillnad från påföljdsbestämmelser enligt DL, ska lidande, som ovan nämnt, tas hänsyn till vid en bedömning enligt djurplågeribrottet. Även om det i propositionen om skärpta straff vid brott mot djur uttrycks att djurplågeribrottets skyddsintresse är att förhindra att djur utsätts för lidande,¹³⁹ utgör enligt djurplågeribrottets placering i BrB den allmänna ordningen brottsoffer eller skyddsobjekt.¹⁴⁰ Detta innebär att det inte är enbart i djurskyddshänseende som förbudet existerar. Det kan då argumenteras finnas en risk för att djurens lidande inte heller här tas sådan hänsyn till som bör erfordras, när brottets inverkan på den allmänna ordningen också tas i beaktning: som Striwing menar; ”För flera av brotten i detta kapitel är alltså förargelseaspekten framträdande”.¹⁴¹ Vid straffvärdesbedömningen enligt BrB 29 kap. 1 § st. 2 har rätten dessutom tenderat att ta hänsyn till djurens lidande i den mån deras ägare har påverkats negativt samt med

¹³⁶ Prop. 2021/22:18 s. 1, s. 33 ff., s. 81 ff.

¹³⁷ Prop 2021/22:18 s. 36 f.

¹³⁸ A.a. s. 40.

¹³⁹ A.a. s. 23.

¹⁴⁰ Förbudet är placerat i BrB kap. 16, vars rubrik lyder *Brott mot allmän ordning*.

¹⁴¹ Striwing s. 46.

hänsyn till djurets syfte.¹⁴² Propositionen om skärpta straff vid brott mot djur uppmärksammar dock detta, och lyfter problematiken kring de relativt låga straff som tidigare har utdelats även när brottet i sig inneburit ett stort lidande. Man menar att det går att hävda att samhällsutvecklingen gått mot en minskad acceptans för att djur utsätts för lidande, och att det finns skäl att ifrågasätta om dagens straffnivå för djurplågeribrottet återspeglar synen i samhället på djur som ”levande, kännande varelser med ett egenvärde”.¹⁴³ Vidare anføres att påföljderna för de allvarligaste fallen av djurplågeribrott inte har varit proportionerliga i förhållande till brottets allvar, vilket indikerar att regeringen förstår att rättstillämpningen framöver behöver ta mycket större hänsyn till djurens egenvärde än tidigare.¹⁴⁴ I intresseavvägningen mellan djurens egenvärde och människans nytta och nöje har det sistnämnda tidigare ofta fått väga tyngre, trots att djurens egenvärde har ”gått utöver”. I och med ändringarna i djurskyddet tycks dock detta uttryck, formulerat i den tidigare propositionen till DL, tas på större allvar, något som framtida domar förhoppningsvis kommer att återspegla.¹⁴⁵

Även om djurplågeribrottet till skillnad från bestämmelserna i DL tillåter domstolen att ta hänsyn till djurlidandet, kan man ställa sig frågan om det rent lagkonstruktionsmässigt är rimligt. Bör inte samma argumentation (cyniskt) kunna användas härvid som den som motiverar att lidande ej ska tas hänsyn till vid tillämpningen av DL? Som ovan nämnt menar lagstiftaren gällande DL att anledningen till att lidande ej ska tas hänsyn till är att det är svårbevisat hos djur. Dessa bevissvårigheter försvinner inte när vi rör oss i ett annat lagrum. Bevissvårigheternas problematik är dock något som lyfts i propositionen om skärpta straff vid brott mot djur. Regeringen menar att man i bedömningen av lidande ska ta hänsyn till om gärningen orsakat kroppskada eller betydande men. Lidandet kan också bevisas genom att avlivning enligt DL 4 kap. § 1 blir aktuellt.¹⁴⁶ Regeringen presenterar dock inga

¹⁴² Norrtälje tingsrätt 1995/DB 114 där rätten vid mål om dödsmisshandel av katter tog hänsyn till ägarens starka affektionsvärde till katterna, och Stockholms tingsrätt avd. 14A:3, DB 623/1992 där ett större antal möss dött efter fått mat eller vatten på två veckor. Då de var avsedda som reptilföda fick gärningsmannen, ägaren, enbart 50 dagsböter. Återgivna i Striving s. 27.

¹⁴³ Prop. 2021/22:18 s. 20.

¹⁴⁴ A.a. s. 20.

¹⁴⁵ Se prop. 2017/18:147 s. 54 f.

¹⁴⁶ Prop. 2021/22:18 s. 24.

konkreta lösningar på de faktiska svårigheterna i att påvisa kroppsskada eller bestående men. Striwing framför att lidande de facto tycks vara mycket svårbedömt för våra domstolar. Hon menar även att till och med veterinärer ibland yttrar sig på sådant vis att vi egentligen inte kan vara säkra på hur djur upplever lidande.¹⁴⁷ Finns inga vittnen, kan det vara svårt för en åklagare att väcka åtal, om det inte går att utesluta att en skada kan ha flera orsaker. Finns däremot vittnen men inga synliga skador, kan detta också leda till ogillande av åtal.¹⁴⁸ Bevissvårigheterna är, när det gäller brott mot djur, framträdande.¹⁴⁹

Även om propositionen om skärpta straff vid brott mot djur är tydlig med hur lidande kan bevisas hos djur, avhjälper detta inte det faktum att bevissvårigheterna kring t.ex. för få vittnen eller otillräckliga veterinärutlåtanden alltjämt föreligger. Det faktum att det föreligger bevissvårigheter, att brottet är svårt att förebygga och upptäcka och att djuret varken kan slå larm eller vittna om vad djuret utsätts för, anser lagstiftaren innebära en anledning till att särbehandla grova djurplågeribrott som så kallade artbrott, dvs. ett brott som i de flesta fall ska leda till fängelse.¹⁵⁰ Detta är något som kan tänkas markera brottets allvarlighet och utgöra ett tydligt incitament för djurhållaren att sköta sig enligt föreskrifterna och undvika lidande hos djuret.¹⁵¹

3.2 Djur som brottsoffer

Ovan har redogjorts för några funderingar kring djurlidandet i straffvärdesbedömningen i DL respektive BrB. Jag vill börja detta avsnitt med att nyansera dessa. Det som naturligtvis bli problematiskt med att ta hänsyn till djurens lidande i straffmätningen av gärningar som kriminaliseras av DL, eller till och med att låta övergripande fokus läggas på detta i bedömningen av en gärning förbjuden enligt djurplågeribestämmelsen i BrB, är att det kunde innebära att vi tillerkänner djuren som kapabla att inta en

¹⁴⁷ Striwing s. 46.

¹⁴⁸ A.a. s. 47 f.

¹⁴⁹ Observera att argumentet härvid inte är att domstolen bör sluta ta hänsyn till djurens lidande vid djurplågeribrott, utan strävar endast efter att påvisa det intressanta i att lidandet inte är en del av bedömningen i DL.

¹⁵⁰ Prop. 2021/22:18 s. 32.

¹⁵¹ Se a.a. s. 17 f. I Striwings *Djur som brottsoffer* går vidare att läsa om de försiktiga straff som tidigare utdömts vid brott mot djur.

självständig roll i den straffrättsliga konstellationen, nära angränsande målsägande. Detta är något som följaktligen kan tänkas skulle kompromissa deras status som icke-rättssubjekt och därmed bereda djuren en ställning som något mer, något annat, med andra ord innehavande en position mellan ting och person alltså mer glidande mot personsidan — vilket naturligtvis skulle problematisera deras nuvarande förhållande till människan. I det följande presenterar jag några tankar kring hur vi, trots allt, på ett hållbart sätt skulle kunna uppnå en sådan ordning.

Bl.a. Striwing och Cedergren diskuterar djurens roll som brottsoffer, något som, om det i rättsordningen kunde realiseras, eventuellt skulle låta deras våldsutsatthet tas på allvar samtidigt som det undviks att behöva behandla dem jämställt en människa.¹⁵² Vad gäller brott som riktar sig mot människor är det först när den utsatta är att betrakta som brottsoffer som denne kan få ekonomisk ersättning samt medicinsk, psykologisk och social behandling.¹⁵³ Passar djuren in här? Inte enligt den juridiska meningen. Jag illustrerar med ett exempel. När brott begås mot djurplågeriförbudet i BrB 16 kap. 13 §, är gärningsmannen ålagd att betala en summa till brottsofferfonden enligt lag (SFS 1994:419) om brottsofferfond 1 §. Detta gäller dock inte om brott sker mot en föreskrift som är utfärdad av förvaltningsmyndighet eller kommun, t.ex. jordbruksverkets föreskrivet på djurskyddsområdet,¹⁵⁴ innebärande att brott som begås mot djur utanför djurplågeriförbudet inte kommer att omfattas. Syftet med brottsofferfonden är att stödja forskning, utbildning, information och utvecklingsverksamhet enligt förordning (SFS 1994:426) om brottsofferfond 1 §. Eftersom gärningsmannen ska betala en summa till brottsofferfonden vid brott mot djurplågeriförbudet, torde fondens stöd kunna tänkas gå till insatser på djurskyddsområdet. Men eftersom brottsofferfondens stöd endast ges efter situationer där djuren blott har varit en bikaaktör till det ”verkliga” brottsoffret (enligt djurplågeribrottet det allmänna), vill jag påstå att stödet riskerar att missa brottsproblematikens kärna. Resultatet av detta blir att, trots att det är djuren som utsätts, medlen inte går till att motverka deras brottsutsatthet specifikt. Cedergren menar att, om djuren kunde få inta rollen som brottsoffer, så skulle detta gynna djuren och ge

¹⁵² Cedergren s. 34 ff. och Striwing s. 77 ff. Se även Diesen (2016) s. 218.

¹⁵³ Lindgren s. 25.

¹⁵⁴ Cedergren s. 35 mht NJA 2005 s. 33.

mer resurser inte bara till brottsbekämpning gentemot djur, utan till hela kollektivet brottsoffer — en god idé med hänsyn till sambandets gränsöverskridande karaktär.¹⁵⁵

Är det teoretiskt möjligt att låta djuren omfattas av brottsofferbegreppet? Låt oss först besvara frågan om vem som anses vara brottsoffer, en fråga som har olika svar beroende på vart vi vänder oss. Det svar som väger tyngst i denna juridiska kontext är naturligtvis det som kommer från juridiken, men det utesluter inte att andra områden kan vara av intresse. Det finns ingen lagstadgad definition av vem som är brottsoffer inom juridiken. Däremot finns målsägandebegreppet som appliceras på den som är utsatt för brott vars definition återfinns i rättegångsbalken (RB) 20 kap. 8 §. Målsägande är den mot vilken brott har blivit begånget, eller den som har blivit förnärad av brottet, eller den som lidit skada av det. Målsägande kan vidare vara part i rättegång och föra sin talan. Utöver målsägandebegreppet finns även skadelidandebegreppet, dvs. den som tillfogats skada på grund av brott, i samband med brott eller utan att brottslig gärning föreligger. Målsägande kan endast vara en fysisk eller juridisk person, och skadelidande endast en enskild fysisk person.¹⁵⁶ Djuren kan därför, även om de i och för sig enligt begreppens definitioner torde omfattas (*den* som tillfogats skada, eller *den* mot vilken brott har blivit begånget), inte få dessa applicerade på sig vid brottsutsatthet utan att rättsordningen först öppnar upp för möjligheten att omdefiniera deras semi-objektifierande status till närmare icke-objektifierande.

Andra läror ger brottsofferbegreppet en annan definition. Enligt en sociologisk definition är brottsoffer även djur, miljö, samhällen och stater. Enligt psykologin är den som anser sig vara utsatt brottsoffer.¹⁵⁷

För att ett brottsoffer ska kunna tillvarata sina intressen av t.ex. ekonomisk ersättning eller principiell upprättelse, är en grundläggande förutsättning att höra dem. Om brottsoffret skulle vara ett djur, krävs det att de utrustas med ett målsägandebitråde och/eller ställföreträdare, likt barns deltagande i juridiska processer. I RB 11 kap. 1 § st. 2 anges att om en part ej råder över en fråga ska dennes talan föras av partens ställföreträdare. I RB 20 kap. 15 § st. 2 kan målsägandebitråde förordnas enligt lagen

¹⁵⁵ Cedergren s. 36.

¹⁵⁶ Lindgren s. 25 f.

¹⁵⁷ A.a. s. 27.

(SFS 1988:609) om målsägandebiträde. Enligt lagen om målsägandebiträde 1 § p. 3 kan målsägandebiträde förordnas i mål om brott på vilket fängelse kan följa om det kan antas att målsäganden är i ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde, vilket man kan föreställa sig skulle kunna appliceras på ett djur om rättsordningen tillät. Syftet med att låta målsägande inta partsställning i en förhandling är att denne ska kunna utkräva sin rätt gentemot gärningsmannen, genom skadestånd eller ansvarsutkrävande. Skulle djuren inta ställning som målsägande skulle där inte finnas något ekonomiskt intresse eller direkt gagn om skadestånd utdömdes. Vad som istället kunde vara intressant vore att låta djuren ta plats utifrån ett principiellt intresse att driva deras rätt och ge dem en röst. Intressant kunde eventuellt även vara att låta ställföreträdaren förvalta utdömt skadestånd och distribuera detta till den med hänsyn till brottets karaktär mest lämpliga djurrättsorganisationen, eller öronmärka det för myndigheters djurskyddsarbete.

Att låta djuren inta plats som målsägande har på en internationell nivå inte varit en otänkbar idé. Under 2021 stämde Pablo Escobars ca 100 flodhästar via djurrättsadvokaten Luis Domingo Gómez Maldonado den colombianska staten i USA i syfte att förhindra beslut om avlivning av samtliga. Amerikansk domstol medgav flodhästarna status som ”interested persons”. Tidigare har även Colombia medgivit rättssubjektstatus till delar av Amazonas regnskog.¹⁵⁸ Ett exempel där djur erkänts status som rättssubjekt ”åt andra hållet” var under 2004, då en björn i Kazakstan gavs rättssubjektstatus när hon åtalades och dömdes till livstids fängelse (vanligt människofängelse dessutom) efter att ha skadat två personer.¹⁵⁹

Frågan om djurs talerätt har väckts även i Sverige i en motion från Moderaterna. Motionen fick avslag, men det föreslogs att precis som att miljöorganisationer ibland har möjlighet att väcka talan vid brott eller beslut enligt miljöbalkens 16 kap. 13 §, bör djurrättsorganisationer kunna göra samma i fråga om brott eller beslut som rör djur.¹⁶⁰

¹⁵⁸ The Washington Post, *Pablo Escobar's cocaine hippos 'are legally people, U.S. court rules*, 26 oktober 2021, hämtad 15 december 2021, <https://www.washingtonpost.com/world/2021/10/26/pablo-escobar-cocaine-hippos-colombia/>, inhämtad 15 december 2021.

¹⁵⁹ The Daily Mail, *Brown bear who was "sentenced" to time in a human jail has been freed to live in a zoo*, 18 november 2019, hämtad 15 december 2021, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-7696233/Brown-bear-sentenced-time-human-jail-freed-live-zoo.html>.

¹⁶⁰ Motion 2010/11: MJ428.

Detta skulle i praktiken kunna innebära att en djurrättsorganisation får överklaga t.ex. beslut om tillstånd utfärdande till olika verksamheter som håller djur eller beslut om avlivning till följd av omhändertagande efter brott mot DL — med andra ord skulle en utomstående kontrollinstans tillsättas.¹⁶¹

3.3 Djur som semi-objekt i praxis

Djurens ambivalenta roll som å ena sidan ting, å andra en familjemedlem och rättighetsbärare, kan anses skapa en dubbelhet i synen på och förhållningssättet till djur. Låt oss exemplifiera med hunden. Hunden har en relativt hög status i det svenska samhället, men inte i alla situationer. Se följande uttalande från en presschef på AstraZeneca gällande omplacering av ett antal av deras försöksdjurshundar: ”Det är en fråga som vi har förståelse för att den väcker starka känslor. Alla vet att hundar är väldigt emotionellt för människor. Men de här hundarna är uppfödda för att ingå i forskning”.¹⁶² Hunden som djurart kan alltså inte påstås ha ett inneboende egenvärde som alltså ger en statisk rätt till en viss behandling. Vilken typ av behandling hunden utsätts för är istället i högsta grad beroende av vilken roll den enskilde hundindividens tillskrivs ur människans perspektiv, givet att det följer djurskyddet.

Som visat erkänner svensk rättsordning alltså, trots djurens status som sak, vissa djur en viss form av existensberättigande och de är skyddade från samt berättigade till viss behandling från människan. Det mänskliga intresset har ofta fått väga tungt i förhållande till djurens inneboende värde, i praktiken i synnerhet innan införandet av ändringarna genom propositionen om skärpta straff vid brott mot djur.¹⁶³ Vilka förändringar detta kommer att leda till för rättstillämpningens syn på djur som egendom återstår att se. Men, faktum är att djurens speciella status redan har tagits hänsyn till i domstol. Nedan ska redogöras för några sådana praktiska exempel där djurens semi-objektifierande status har tagits i beaktning och lett till ett ökat hänsynstagande för deras och/eller deras ägares skull.

¹⁶¹ Se även Diesen s. 218.

¹⁶² Svenska Dagbladet, *Storbråk om Astra Zenecas hundar*, 27 februari 2013, hämtad 10 oktober 2021, <https://www.svd.se/storbrak-om-astra-zenecas-hundar>.

¹⁶³ Se avsnitt 3.1.4.

3.3.1 NJA 2001 s. 65 I

I NJA 2001 s. 65 I rörde saken skada som en hund åsamkat en katt. Katten togs av sin ägare E.F. till veterinär och vårdades. På veterinärens rekommendation avlivades dock katten. T.L, hundens ägare, medgav endast att betala kattens inköpsvärde om 100 kr och inte de efterföljande veterinärkostnaderna till E.F. HD anförde att

[d]e utgifter som E.F. ådrog sig i anledning av kattens skador och för vilka han begärt ersättning kan inte anses överstiga de kostnader som en kattägare rimligen kan beräknas vara beredd att ta på sig under de omständigheter som förelåg.

HD menade att skada på ett sällskapsdjur i allmänhet *inte kan betraktas som vilken sak som helst*, och därför var det motiverat att ägaren får veterinärkostnader ersatta som överskrider kattens ekonomiska värde.¹⁶⁴

3.3.2 NJA 2001 s. 65 II

I NJA 2001 s. 65 II gällde saken skadestånd efter att en hund blivit överfallen och biten av en annan hund och därefter tagits till veterinär för sina skador. HD fastställde hovrättens domslut, där man menade att skada på djur i och för sig utgör sakskada, men att det utdömda skadeståndet inte alltid behöver följa skadeståndets grundprinciper. Istället för att endast omfatta ersättning för det lägre alternativet av antingen sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning, kan det också omfatta veterinärkostnader. Hovrätten menade att

[d]en skadeståndsskyldige behöver normalt utge endast det lägre av dessa belopp, men det kan finnas fall där omständigheterna bör föranleda en annan bedömning. Ett sådant fall föreligger enligt en i doktrinen med hänvisning till tysk rätt framförd mening *om ett husdjur, såsom en hund eller en katt*, skadas. Man måste enligt denna mening acceptera även en i förhållande till djurets marknadsvärde hög veterinärkostnad; skadevällaren skall inte kunna kräva att djuret avlivas och att ett nytt skaffas i dess ställe.¹⁶⁵

3.3.3 Kommentar till NJA 2001 s. 65 I och II

Skadas ett djur på grund av annan kan det alltså inte krävas att endast det lägre av djurets marknadsvärde eller reparationsvärde ersätts, om även nödvändiga veterinärkostnader har utgivits. Marknadsvärdet på djur varierar men är i regel lägre än

¹⁶⁴ Se även Cedergren s. 37.

¹⁶⁵ Egen kursivering. Se även Cedergren s. 37.

reparationskostnaderna, vilket enligt grundprinciperna skulle innebära att veterinärkostnader svårligen skulle komma att täckas vid skadeståndstalan. I domarna intar HD ställningen att det inte rimligen kan krävas att ägaren till ett sällskapsdjur vid skada eller bortgång på grund av skada, helt enkelt ersätter djuret med ett nytt, som kan krävas vid skada på andra ting. Liknande argumentation kan i och för sig tänkas föras kring andra ting med starkt affektionsvärde — men i dessa fall torde den skadelidande behöva styrka att tinget i fråga är av en viss, betydande vikt för denne. En sådan situation skiljer sig från de som förelåg i NJA 2011 s. 65 I och II, eftersom HD i sina domskäl inte bara tar hänsyn till den ekonomiska betydelsen av att vårda ett djur, utan också ägarens vilja till att faktiskt vårda djuret och inte ersätta det. HD tar härmed hänsyn till djurens speciella sakställning, och kan därmed sägas ha skapat en presumtion för att frånga skadeståndets grundprinciper när tinget är ett sällskapsdjur.

I min mening får domarna en rimlig utgång, eftersom något annat hade kunnat skapa incitament till djurägare att *inte* ta sitt djur till veterinär vid skada. Hade domarna fått en annan utgång, skulle djurägaren försättas i en svår situation där denne riskerar att försumma sina skyldigheter enligt djurskyddet, om denne inte kunde få de relativt höga kostnaderna som veterinärvård innebär täckta av den som bär ansvaret för skadan. Domarna reflekterar dessutom den reella betydelsen som husdjur ofta har för sina ägare: de kan inte rimligen betraktas som en ”slit- och släng”-produkt som enkelt ersätts, utan den speciella relation som ofta föreligger mellan en djurägare och den enskilde djurindividen ska få kunna synas i rätten, även när frågan rör skadestånd på grund av skada på egendom.¹⁶⁶

3.3.4 Äganderätten till hunden Totte

Den 5 april 2011 meddelade Göteborgs tingsrätt en dom i fråga om vilken part som skulle anses ha bättre äganderätt av en hund vid namn Totte.¹⁶⁷ Målet gällde en tvist mellan parterna K.I. och M.J., som hade haft en relation och varit samboende men senare separerat. Någon gång under denna tid inköptes Totte. K.I. hävdade i målet att

¹⁶⁶ Observera att denna slutledning endast torde kunna dras när det skadade djuret är av klassisk husdjurstyp, något jag utvecklar i avsnitt 5.

¹⁶⁷ Göteborgs tingsrätt dom i mål nr T 2660-10, meddelad 5 april 2011.

han och M.J. var samägare till Totte, medan M.J. menade att hon var ensam ägare och därför borde ha bättre rätt. De yrkanden som anfördes från båda sidor gällde bl.a. vem som stod på köpekontraktet och vem som registrerats som hundens ägare hos Jordbruksverket, samt vissa utgivna kostnader.

Vad som också anfördes från K.I:s sida var att ett muntligt avtal skulle ha ingåtts mellan parterna vid deras separation. Detta avtal kan, av att döma från dess innehåll, snarast liknas vid ett nyttjanderättsavtal av Totte, eller till och med vid en överenskommelse om barns växelvisa boende hos separerade föräldrar som ett led av beslut om gemensam vårdnad. Tingsrätten meddelade:

Den här processen har på många olika sätt varit ovanlig. Hunden Totte, som är den om vilken rättegången gällt, har av kärandesidan [K.I.] ur juridisk synvinkel behandlats närmast som ett barn. Nu är dock Totte inget barn, utan rättsligt betraktat lös egendom som i likhet med varor kan vara föremål för äganderätt. De följande tankegångarna ger också uttryck för att domstolen, måhända mer än annars, har ansträngt sig för att genom detta avgörande om möjligt nå vägs ände och därmed ett nöjaktigt slut såväl för parterna som inte minst för Totte.

[...]

Tingsrätten, som tidigare kommit fram till att hunden Totte inte ska bli inlemmad i samäganderättslagens tämligen ålderdomliga regelverk med de konsekvenser detta hade fått inte minst för Totte, finner utifrån att Totte får anses tillhöra [M.J.] att [K.I.] bör gottgöras med de utgifter av läkande karaktär han onekligen haft för Totte, utgifter som därtill varit för hundens bästa klart nödvändiga.

Tingsrätten blundar inte för att Totte i juridisk mening är en sak. Men kanske är det i denna dom en domstol för första gången så tydligt visat att djuret, som fastställdes i NJA 2001 s. 65 I och II, verkligen inte är en sak som vilken annan. Tingsrätten har i alla avseenden tydligt tagit hänsyn inte bara till den ”vanliga” förmögenhetsrättsliga tvistemålsbedömningen (den presenterade bevisningen om köpeavtal och ägarskapsregistrering osv.), utan även till individen Tottes bästa. Detta tycks också få väga relativt tungt. Domstolen menar att det inte är lämpligt att applicera den krångliga och föråldrade sambolagen: kanske kan man tänka sig att domstolen därmed tar hänsyn till Tottes välmående, ur det perspektivet att Totte förmodligen inte hade mått bra av att månadsvis byta miljö, såsom det påstådda muntliga avtalet krävde.

Eftersom detta endast är en tingsrättsdom är dess prejudikatvärde tämligen lågt. Togs detta upp till HD hade man förhoppningsvis utvecklat vad tingsrätten menade med

innebörden av Tottes bästa vid ett av K.I. önskat samägandeskap, och huruvida man menade att sambolagen överhuvudtaget inte är lämplig att tillämpa på levande ting såsom husdjur. K.I. överklagade domen till hovrätten, som fastställde vad tingsrätten hade kommit fram till.¹⁶⁸ Domen vann laga kraft den 18 juli 2011.

3.3.5 *De hotade katterna*

Den följande domen belyser inte bara rättsväsendets hänsynstagande till djur som mer än saker, utan även hänsynstagandet till djur som mer än saker i en relationsvåldskontext. Av min förståelse är detta en dom av särskilt slag, där hänsyn mer eller mindre uttryckligen tagits till djurets emotionella betydelse för ägaren, dvs. den våldsutsatta kvinnan.

Den 14 april 2021 meddelade hovrätten för västra Sverige dom i fråga om övergrepp i rättssak samt skadestånd.¹⁶⁹ Målet gällde huruvida H.Ö. kunde dömas till övergrepp i rättssak, samt V.S:s skadeståndstalan. H.Ö. och V.S. var tidigare ett par och även samboende. H.Ö. hade i tidigare i hovrätten dömts för bl.a. misshandel och narkotikasmuggling till fängelse. I målets utredning hade V.S. lämnat uppgifter om att H.Ö. har misshandlat henne. I det föreliggande målet var frågan huruvida H.Ö. kunde dömas till övergrepp i rättssak efter att ha försökt hämnas mot V.S:s uppgiftslämnande, samt om det meddelande som lämnats av H.Ö. innebar ett hot om en gärning som medförde lidande, skada eller annan olägenhet för henne.

Meddelandet som åklagaren menade innebar övergrepp i rättssak löd: ”Jag hörde att nån hade satt två katter o låst in dem i en bur sen allt bensin o tänkt på.. El så berätta nån d minns ej riktigt”. V.S. uppfattade detta som ett hot och blev rädd att H.Ö. skulle skada hennes katter. Hon uppgav att H.Ö. visste hur stor emotionell betydelse katterna hade för henne, och att katterna var ”hennes svaga punkt”. Tingsrätten menade att:

Sett till innehållet i meddelandet och den kontext i vilket meddelandet har skickats är det tydligt att [H.Ö.] har skickat meddelandet som en hämnd för att [V.S.] lämnat de uppgifter i förhör som anges i gärningsbeskrivningen och hotat [V.S.] med en gärning som medfört lidande, skada eller olägenhet för henne.

¹⁶⁸ Hovrätten för västra Sverige dom i mål nr T 2455-11, meddelad 17 juni 2011.

¹⁶⁹ Hovrätten för västra Sverige dom i mål nr B 4910-20, meddelad 14 april 2021.

Enligt tingsrättens bedömning kunde dock inte skadestånd för hotet utdömas till V.S.¹⁷⁰ Tingsrätten anförde, med hänsyn till skadeståndslagens (SFS 1972:207) (SkL) regler om kränkingsersättning, att eftersom husdjur i juridisk mening jämförs med lös egendom innebär hot om skada på dem (dvs. hot om skada på sak) i regel inte ett sådant allvarligt angrepp på ägarens personliga integritet att kränkingsersättning ska utgå. Tingsrätten tycks mena att den normala tillämpningen av skadeståndslagens kränkingsersättningsregler här väger tyngre än det reella faktum att V.S. var mycket fäst vid sina katter, att H.Ö. kände till detta, och att V.S. därför förmodligen blivit mycket påverkad och kränkt av H.Ö:s meddelande. Här tycks vi alltså ta ett steg tillbaka jämfört med vad domstolen kom fram till i NJA 2001 s. 65 I och II samt tvistemålet om äganderätten till Totte.

Domen överklagades dock till hovrätten, som anslöt sig till tingsrättens bedömning i fråga om övergrepp i rättssak. I fråga om V.S:s skadeståndsyrkande intog man dock en annan position.

Hovrätten anförde att syftet med bestämmelsen i SkL 2 kap. 3 § är att möjliggöra kompensation för känslor som en kränkande handling har framkallat hos den skadelidande, ”såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det föreligger en personskada”. Hovrätten menade vidare att

[b]rottsliga angrepp på personers egendom, bl.a. förmögenhetsbrott, anses inte i sig grunda rätt till kränkingsersättning. Sådana brott kan dock anses utgöra ett angrepp på annans frid som kan ge rätt till kränkingsersättning, t.ex. vid en inbrottsstöld som innefattar en särskilt omfattande förgripelse på den drabbades frid och privatliv [...]. Högsta domstolen har vidare – gällande skadestånd vid övergrepp i rättssak – anført att den omständigheten att syftet med hotet är att få en annan person att ändra vissa uppgifter också medför ett tvång som påverkar den personens frihet [...].

Huvudregeln är alltså, precis som tingsrätten anförde, att förmögenhetsbrott inte kan resultera i kränkingsersättning, men att detta är en inställning som kan utmanas om hotet resulterar i ett angrepp på annans frid eller frihet. Hovrätten framförde att

[V.S.] har berättat att katterna var hennes svaga punkt och att [H.Ö.] visste om det. [V.S.] har berättat att hon inte vågade lämna katterna och hälsa på sin familj på flera månader. Det står klart

¹⁷⁰ Göteborgs tingsrätt dom i mål nr B 1143-19, meddelad den 3 september 2020.

att hotets effekt på [V.S.] frid och privatliv motsvarar vad som hade gett rätt till ersättning vid ett mer allmänt håll, underförstått hot om brottslig gärning på person. Genom att syftet dessutom har varit att få [V.S.] att ändra sina uppgifter har det också medfört ett tvång som påverkat hennes frihet.

Skadestånd kunde därför utdömas till V.S. i hovrätten. Man kan ställa sig frågan varför det inte utdömdes redan i tingsrätten. Tingsrätten anger i sina domskäl att kränkingsersättning *i regel* inte utdöms vid förmögenhetsbrott, inte att det föreligger ett absolut förbud. Tingsrätten noterar även den vikt katterna hade för V.S. Argumentationen kan kritiseras: när kan kränkingsersättning vid förmögenhetsbrott annars utgå om inte i denna situation? Kanske hade tingsrätten dömt annorlunda om kunskapen om våldets samband genomsyrade domstolsväsendet ända till den första instansen.

Hovrättens dom, som naturligtvis väger tyngre än tingsrättens, visar i min mening tydligt på en större möjlighet än förr att beakta den emotionella betydelsen av husdjur när de används som ett kontrollmedel mot sina ägare i syfte att få ägaren att företa eller undvika en viss handling. Detta är ett mycket viktigt steg i rättsskipningens förståelse för rollen djuren kan spela i en brottsutsatt människas liv. Domen vann laga kraft den 12 maj 2021, men intressant vore väl det om HD en gång för alla samlade ihop tidigare praxis kring djurens status som ”inte vilken sak som helst”, för att tydliggöra att deras emotionella betydelse för sin ägare är av vikt inte minst i vålds- och hotkontexten.¹⁷¹

3.4 Inte alltid en sak?

I det hittills presenterade har jag visat på den svenska rättsordningens etiska dilemma¹⁷² kring att vilja och vara tvungna att skydda djuren, men samtidigt vara oundvikligen bunden vid deras egendomsstämpel. Praxis har, som redogjorts för, visat oss flera undantag där djurens emotionella betydelse för sin ägare i princip får väga tyngre än sakrättsliga regleringar. Nedan vill jag återge några exempel på europeiska rätts-

¹⁷¹ Domstolens teoretiska möjlighet att ta hänsyn till djuren i relationsvåldet diskuteras i avsnitt 4 och 5 nedan.

¹⁷² Se Diesen (2016) s. 34.

ordningar i vilka djur, trots att de fortfarande nyttjas, till olika grad har fråntagits sin egendomsstatus och erkänts en högre individstatus.

I tysk och österrikisk rätt anses djur inte vara saker. Uttryckligen anges i Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) 90a § att

Tiere sind keine Sachen. Sie werden durch besondere Gesetze geschützt. Auf sie sind die für Sachen geltenden Vorschriften entsprechend anzuwenden, soweit nicht etwas anderes bestimmt ist.

I detta stadgande anges, utöver att djur inte är saker, att de skyddas genom särskild lag och att sakrättsliga regleringar inte ska appliceras på dem om annat är bestämt. Österrikisk rätt uttrycker i princip samma i sin Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) 285a §.¹⁷³

I Spanien kom under 2021 en lag som innebär att djur inte längre är att anses vara saker. Istället ska de behandlas som kännande varelser och har därmed fått en annan juridisk ställning än egendom. Lagen har sitt tillämpningsområde i den civilrättsliga kontexten, men alla djur omfattas i teorin, både vilda och domesticerade. Lagens syfte var att underlätta för den juridiska hanteringen av husdjur i familjerättsliga ärenden, då man ansåg att det klingade illa att behandla djuret som vilket ting som helst. I skilsmässor kan numera t.ex. delad vårdnad utdömas för djur precis som för barn. Lagen innebär även förhållningsregler för domstolar i hur de utdömer vårdnaden. Hänsyn måste tas till djurets välmående, vilket bl.a. innebär att historisk vanvård kan leda till nekad vårdnad. Lagen öppnar dessutom upp för ersättning till ägaren om deras djur skadas av en annan person.¹⁷⁴

Under 2022 förväntas flera juridiska åtgärder realiseras i Spanien. En av dessa innebär att domare kommer kunna begränsa föräldrars rätt till barn vid en separation, om vanvård eller misshandel av husdjur har förekommit. Syftet är att komma åt

¹⁷³ Se även Cedergren s. 36 f.

¹⁷⁴ El País, *Spain approves new law recognizing animals as "sentient beings"*, 3 december 2021, <https://english.elpais.com/society/2021-12-03/spain-approves-new-law-recognizing-animals-as-sentient-beings.html>, inhämtad 10 januari 2021, och El País, *Law change sees pets in Spain considered sentient beings, with welfare taken into account should a couple separate*, 5 januari 2022, <https://english.elpais.com/society/2022-01-05/law-changes-sees-pets-in-spain-now-considered-sentient-beings-with-welfare-taken-into-account-should-a-couple-separate.html>, inhämtad 10 januari.

relationsvåldsproblematiken. Spanien har alltså härmed i en legal kontext erkänt djurens betydelse i familjevåldet. Det återstår att se om andra europeiska länder kommer att låta sig inspireras av detta.¹⁷⁵

Hur vår ökade kunskap om djur påverkar hur vi betraktar dem är också en aspekt värd att lyfta. I frågan om vilka djur DL djurskyddet omfattar, angav regeringen att det bör finnas ”en taxonomisk undre gräns som uttryckligen utesluter vissa arter”. Man menade dock att

[d]et är naturligt att kunskapen om djurs förmåga att känna smärta och uppleva lidande får vara vägledande för i vilken grad olika bestämmelser i lagen är tillämpliga. Genom den forskning som bedrivs ökar kontinuerligt kunskapen om olika djurarter. Nya vetenskapliga rön och förändringar av den faktiska djurhållningen kan medföra att det uppstår ett behov av mer detaljerade bestämmelser om hållande och hantering av vissa djur som i dag inte regleras särskilt.¹⁷⁶

Allteftersom forskning visar nya resultat i fråga om mätbarheten av arters upplevelser och behov, finns alltså orsak att omformulera lagen. Detta kan noteras ha skett i Storbritannien, där det nyligen kommit förslag på att kräftor, krabbor och bläckfiskar ska anses vara levande, kännande varelser med anledning av ny forskning.¹⁷⁷

Djurens status är alltså på många plan högst föränderlig. Detta kan noteras inte bara i somliga europeiska länders lagstiftning, utan även i svensk praxis, i DL:s förarbeten samt inte minst genom införandet av grovt djurplågeribrott och motiveringarna i propositionen om skärpta straff för brott mot djur.

4 Samhällets ansvar

4.1 Insatser till djur i relationsvåldet

Det existerar idag inget lagstadgat skydd eller rutiner på nationell nivå som uttryckligen reglerar hur djuren ska hanteras i relationsvåldskontexten, med det olika våldets

¹⁷⁵ A.a. Liknande förslag för svensk rättsordning har lyfts av Striwing, se s. 182.

¹⁷⁶ Prop. 2017/18:147 s. 61.

¹⁷⁷ Animal Welfare (Sentience) Bill, *A Bill to make provision for an Animal Sentience Committee with functions relating to the effect of government policy on the welfare of animals as sentient beings* (2021), Parliament: House of Commons, Bill nr 255, p. 5.1.b—c.

samband specifikt i åtanke. Faktum är att detta är något som lyfts i riksdagen, men röstats ner. Miljöpartiets motion 2020/21:2710 föreslog att en nationell samordning i fråga om sambandet mellan våld i nära relationer och våld mot djur borde fås till stånd, att det borde finnas en arbetsmodell för frågan om våld i nära relationer och våld mot djur, att riksdagen ska verka för att de yrkesgrupper som kommer i kontakt med utsatta människor och djur får utbildning och information om våldssambandet, samt möjliggöra för våldsutsatta att hitta en trygg lösning för sina husdjur.¹⁷⁸ Motionen uttrycker det som många kunniga inom sambandsproblematiken förespråkar, nämligen samordning, utbildning och resurstillförsel i syfte att öka kunskapen hos myndighetsväsendet och avhjälpa de utsatta kvinnorna och djuren.¹⁷⁹ Varför motionen fick avslag framkommer inte på ett tydligt sätt.¹⁸⁰

Något som dock visar på positiv utveckling är den utredning som tillsattes i oktober 2021, vars syfte är att se över om och hur det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld kan stärkas. I Justitiedepartementets promemoria över utredarens uppgift anges att denne vid bedömningen av frågan om psykiskt våld bör beakta fysiskt våld eller hot om våld som riktas mot husdjur.¹⁸¹ Det återstår att se vad utredningen resulterar i; oavsett är det mycket spännande att frågan lyfts på en nationell nivå.¹⁸²

Låt oss återgå till de lege lata. Det skydd som återstår för ett djur som (fysiskt eller psykiskt) utsätts för relationsvåldet är de regler som redogjorts för ovan enligt DL och djurplågeriförbudet.¹⁸³ Om brott mot en bestämmelse i DL kan fastställas, kan bestämmelser om sanktioner och myndigheters möjligheter att ingripa aktualiseras. Genom propositionen om skärpta straff vid brott mot djur har kontrollmyndigheternas ansvar förtydligats. Enligt DL 8 kap. 5 § har de numera en tydlig skyldighet att vidta lämpliga åtgärder vid överträdelse av lagen, samt ska alltid anmäla överträdelser till Polis- eller Åklagarmyndigheten när överträdelsen inneburit lidande eller konkret risk

¹⁷⁸ Motion 2020/21:2710.

¹⁷⁹ Se vidare Ascione & Arkow s. 463 f., Striwing s. 180 och Diesen & Diesen (2013) s. 343 f.

¹⁸⁰ Bet. 2020/21:SoU24 s. 93. Innan avslag ges meddelas att man ”noterar” Västmanlands läns projekt *Djur och våld*. Det är otydligt huruvida riksdagen menar att detta faktum ska ses som en anledning till att inte anta motionen. Västmanlands projekt återkommer jag till i avsnitt 4.

¹⁸¹ Ju2021/03756 s. 4. Tack till Elisabeth Falkhaven för tipset om denna pågående utredning!

¹⁸² Utredningen ska redovisas den 1 augusti 2022. Se vidare i avsnitt 4.2.

¹⁸³ Se avsnitt 3.1.

för lidande hos djuret, eller om det annars finns särskilda skäl för en anmälan. I lagens kap. 9 återfinns förutsättningar för djurförbud och omhändertagande. I lydelsen till DL 9 kap. 1 § som gäller fr.o.m. 1 juli 2022 går att läsa att

Länsstyrelsen ska besluta om förbud att ha hand om djur (djurförbud) för en fysisk person som

1. allvarligt har försummat tillsynen eller vården av ett djur,
2. har misshandlat ett djur,
3. inte följer ett beslut som en kontrollmyndighet har meddelat enligt 8 kap. 9 § [föreläggande] om beslutet är av väsentlig betydelse från djurskyddssynpunkt,
4. har varit föremål för upprepade beslut enligt 8 kap. 9 §, om ett djurförbud är befogat från djurskyddssynpunkt.
5. genom en dom som har fått laga kraft eller genom ett godkänt strafföreläggande har befunnits skyldig till djurplågeri eller grovt djurplågeri enligt 16 kap. 13 § brottsbalken,
6. genom en dom som har fått laga kraft eller genom ett godkänt strafföreläggande har befunnits skyldig till brott enligt 10 kap. 1—5 §§ eller ålagts företagsbot för sådant brott, om ett djurförbud är befogat från djurskyddssynpunkt, eller
7. genom ett beslut som en kontrollmyndighet har meddelat med stöd av 10 kap. 6 a § har ålagts sanktionsavgift, om ett djurförbud är befogat från djurskyddssynpunkt.

Djurförbud ska dock inte beslutas om det är sannolikt att den omständighet som annars ska leda till djurförbud inte kommer att upprepas.

Omhändertagande av ett djur ska enligt DL 9 kap. 5 § ske om

Länsstyrelsen ska besluta att ett djur ska omhändertas om

1. djuret otillbörligt utsätts för lidande och detta inte rättas till efter tillsägelse av kontrollmyndigheten,
2. ett beslut som har meddelats enligt 8 kap. 9 § inte följs och beslutet är av väsentlig betydelse från djurskyddssynpunkt, eller
3. ett beslut om djurförbud enligt 1 § eller ett beslut om avveckling av djurinnehav enligt 3 § inte följs.

Detta innebär att ett djur som kan bevisas ha utsätts för behandling som strider mot DL eller djurplågeriförbudet enligt BrB 16 kap. 13 §, kan omhändertas och gärningspersonen åläggas med djurförbud. Detta har naturligtvis stor vikt för ett djur som misshandlas i samband med relationsvåld, då det kan innebära att de får komma bort från förövaren. Vid omhändertagande och/eller djurförbud minskar dessutom risken för

att djuret och andra djur som finns i hemmet, eller andra djur i framtiden, utsätts av förövaren. Som går att läsa i lagrummen ovan är länsstyrelsen ansvarig för beslut om djurförbud och omhändertagande. Praktiskt kan det gå till så att länsstyrelsen får in en anmälan utifrån och beroende på hur akut denna bedöms vara, åker länsstyrelsens djurskyddsinspektörer ut till adressen i fråga. Så kallade extra kontroller kan även göras om det finns anledning att anta att djurskyddslagstiftningen eller fattade beslut inte följs.¹⁸⁴ Finns anledning att misstänka brott ska detta anmälas till polis, både vad gäller vad länsstyrelsen har fått erfara, men också gällande veterinärer och annan djurhälsopersonal i sin yrkesutövning enligt DL 8 kap. 18 §.¹⁸⁵ Att veterinärer fullföljer denna anmälningsplikt anges vara av yttersta vikt för ett djur i en våldsutsatt situation (men också för kvinnan), eftersom de kanske är de enda som får kunskap om djurets och familjens förhållanden.¹⁸⁶

År 2019 lades den så kallade lex Maja till i offentlighet- och sekretesslagen (SFS 2009:400) (OSL). Lagen, som återfinns i OSL 10 kap. 20 a §, är en sekretess-brytande bestämmelse ämnad för situationen när den som arbetar i hälso- och sjukvård eller socialtjänst påträffar missköta djur i sin tjänsteutövning. Detta innebär att om uppgift om att ett djur allvarligt missköts framkommer i samband med sådan personals arbete med en människa, kan uppgiften röjas i syfte att anmäla missförhållandet.¹⁸⁷ Detta utgör en viktig bestämmelse för det enskilda djuret, men även för att möjliggöra ett större hänsynstagande till sambandsproblematiken.

Hur ser det djurskyddet i relationsvåldet ut i praktiken? Med hänsyn till djurens juridiska status som egendom, kan argumenteras att deras behov av skydd förbises i en relationsvåldssituation: Striwing menar att våld eller vanvård som ägaren utsätter sitt eget djur för riskerar att gå straffritt om reglerna endast är inriktade på egendomsskydd — det finns inget förbud att ta sönder sina egna saker.¹⁸⁸ Holmberg och Lilliesköld belyser detta ytterligare. Om det inte blir en fällande dom för djurplågeribrott, vilket det finns en påtaglig risk för med hänsyn till de bevisvärigheter som brott mot djur är

¹⁸⁴ Diesen (2016) s. 150 f.

¹⁸⁵ A.a. s. 152.

¹⁸⁶ Se vidare Striwing s. 179.

¹⁸⁷ Detta gäller sekretess enligt OSL 25 kap. 1 § och 26 kap. 1 §.

¹⁸⁸ Striwing s. 26.

förenat med, finns en risk att mannen inte döms till djurförbud. Djur kan lagligen föras till veterinär och avlivas av på initiativ av den som äger djuret trots att djuret är ungt och friskt och skäl behöver inte anges. Man har själv rätt att döda sitt djur om det sker smärtfritt. För djur som hålls inne, t.ex. hamstrar, fåglar och kaniner, är det mycket svårare för världen utanför att notera eventuellt våld som de utsätts för. Kostnader för djur ersätts sällan av socialtjänsten med hänsyn till deras juridiska status som sak, innebärande att kvinnojourer sällan får ersättning för de extra kostnader som våldsutsatta kvinnors medföljande djur innebär. Socialtjänsten kan också anse att de har gjort sitt om en kvinna tackar nej till skyddat boende som inte tar emot djur.¹⁸⁹ Dessa parametrar innebär sammantaget att, trots att djuren har ett visst skydd i lagen, det fortfarande finns flera omständigheter som möjliggör för en förövare att döda eller skada djuret för att komma åt kvinnan. Vårt djurskydd täcker inte dessa luckor som kan noteras i samhällets hantering av de djur som faller offer för relationsvåldet, vilket både riskerar att många djur faller mellan stolarna och att kvinnorna inte erbjuds den mest ändamålsenliga hjälpen.

Hur stor risken att är en förövare går fri i rätten torde bestämmas utifrån vad som har anförts ovan avseende domstolens bedömning, dvs. efter en undersökning av djurets användningssyfte och emotionella värde för dess ägare.¹⁹⁰ Risken ökar på grund av de alltfjämt föreliggande bevissvårigheterna i fallen som rör djur.¹⁹¹ Då straffet för djurplågeribrottet har tenderat att vara lågt är detta dessutom något som har kunnat motiveras att tas bort ur åtalet på grund av åtalsekonomiska skäl.¹⁹²

2013 utgav Eva och Christian Diesen en studie om hur djuren hanterades i familjevålds- och sexualbrottsärenden i Stockholms och Uppsala län från 2006 respektive 2009.¹⁹³ Diesen och Diesen kunde konstatera att det då inte fanns några

¹⁸⁹ Holmberg & Lilliesköld (2021) s. 25 f.

¹⁹⁰ Att katterna blev hotade i hovrätten för västra Sveriges dom i mål nr B 4910-20 skulle inte ha haft någon betydelse om de inte hade varit av stor vikt för V.S., och parallellt skulle rätten i Stockholms tingsrätt avd. 14A:3, DB 623/1992 troligen ha ansett att mössen hade ett större intresse av att undvika lidande om de varit ämnade som husdjur, inte reptilföda, se avsnitt 3.3, särskilt 3.3.5. samt uppsatsens s. 40 not 142.

¹⁹¹ Se avsnitt 3.1.4.

¹⁹² Holmberg & Lilliesköld (2021) s. 30.

¹⁹³ Se Diesen & Diesen (2013) s. 338.

polisiära rutiner för att fråga och rapportera om det finns djur i familjen när brott mot kvinnor eller barn anmäls, och att det i princip ligger på den som är utsatt att berätta om djuret på eget initiativ. Djur kan komma på tal, men ”ofta ger sammanhanget ingen särskild anledning att misstänka att djuren far illa på något sätt”.¹⁹⁴ Det finns exempel på ärenden där Diesen och Diesen menar att det har funnits anledning att misstänka att mannens våld även drabbat husdjuret, samt ärenden där faktiska vittnesmål om att detta skedde har framkommit, utan att polisen undersökt det vidare eller vidtagit ytterligare åtgärder.¹⁹⁵ I de undersökningar som gjordes tycks inte någon större kunskap om sambandet ha funnits hos de poliser som varit involverade. Till och med när de bevissvårigheter som annars medföljer djurärenden hade kunnat läkas, har polis och åklagare inte tagit det vidare.¹⁹⁶

Enligt de instruktioner som utredare av relationsbrott i Stockholm arbetar efter [ska man] dokumentera och efterfråga vilka personer som finns i hemmet. [...] Instruktionerna innehåller även en uppmaning om att ”har familjen barn, glöm inte att även barnen är brottsoffer”. Ingenstans nämns husdjur.¹⁹⁷

Djuren tycks i situationer av familjevåld, precis som i övriga domstolsärenden, vara mycket beroende av hur den enskilda kvinnan hanterar ärendet.

Återtagandeproblematiken i relationsbrott är stor, och detta drabbar inte minst djuren, när det inte finns någon annan än ägaren som är intresserad av att få upprättelse för det våld som djuret har utsatts för. Diesen och Diesen lyfter ett ärende om djurplågeri där en man skällade en illers tassar av svartsjuka när ägaren, kvinnan, inte var hemma. Kvinnan var nöjd efter att ha fått veterinärkostnaderna täckta ur sin försäkring och ville inte ha vidare kontakt med mannen.¹⁹⁸ Att hela utredningen läggs ner på grund av att kvinnan återtar sin anmälan eller genom att hon vägrar att vittna görs inte, men det kan skapa stora bevissvårigheter — t.ex. i situationen när en våldsutsatt kvinna anmäler brott men sedan går tillbaka till mannen under utredningen. Striwing skriver att de mest manipulativa männen förmodligen har goda förutsättningar att få en

¹⁹⁴ A.a. s. 338.

¹⁹⁵ A.a. s. 340.

¹⁹⁶ A.a. s. 343.

¹⁹⁷ A.a. s. 340.

¹⁹⁸ A.a. s. 342.

utsatt, nyss från förhållandet frigjord (och inte alltid ens det) ambivalent kvinna att skydda honom i rätten, vilket resulterar i att djuret, på grund av nämnda bevis-svårigheter, kanske inte får skydd eller upprättelse.¹⁹⁹

Någon efterföljande sammanställning av familjevålds- eller sexualbrottsärenden sedan Diesens och Diesens studie har mig veterligen inte producerats, men situationen kan tänkas ha förbättrats i vissa delar av Sverige i och med projekt såsom *Djur och Våld* i Västmanland. 2012 började utvecklingsledare för våld i nära relationer samarbeta med djurskyddshandläggare med frågan om våld mot djur och våld i nära relationer, vilket är det längsta samarbete kring sambandet som hållits i ett län.²⁰⁰ Samarbetet sker genom ”kunskapsutveckling, samverkan mellan myndigheter och ett starkt barnperspektiv” och projektets övergripande mål är att öka kunskapen om sambandet våld mot djur och våld i nära relation inom socialtjänst, polis och åklagare, ideella föreningar samt djurskyddshandläggare och djurhälsopersonal.²⁰¹

Projektet har enligt Västmanlands län lett till en ökad medvetenhet och uppmärksamhet bland länets operativa personal, chefer inom länsstyrelsen Västmanland, personal från djurskydd och social hållbarhet, länsstyrelsen Stockholm, länsstyrelsen Uppsala, Åklagarmyndigheten, representanter för civilsamhället samt djursjukvården. Detta innebär vidare att tecken på våld uppmärksammas i länet på ett sätt som inte tidigare gjorts. Den ökade förståelsen för sambandet har dessutom inneburit att ett ökat antal orosanmälningar har gjorts, och att djur i myndigheternas ögon ses mer som en del av familjen trots deras juridiska status som egendom. Djurskyddet har blivit en viktig aktör i att upptäcka familjevåldet, i fall där detta är den enda utomstående kontakten en familj har. I dessa fall har det annars varit mycket svårt för t.ex. socialtjänst och polis att se våldet.²⁰²

¹⁹⁹ Striwing s. 88 f. Se vidare Striwing s. 89 ff. där förslag ges på hur bevissvårigheterna i djurmisshandelsärenden i relationsvåldskontexten kan avhjälpas.

²⁰⁰ Holmberg & Lilliesköld (2021) s. 13.

²⁰¹ Länsstyrelsen Västmanlands län, *Samverkansplan — våld i nära relation och våld mot djur*, 2018.

²⁰² Länsstyrelsen Västmanlands län, *Västmanlandsmodellen — en utvärdering av Länsstyrelsens arbete med att upptäcka våldsutsatta inom djurskydd* s. 19 ff.

I länsstyrelsen Stockholm respektive Uppsala som intervjuats i länsstyrelsen Västmanlands projektutvärdering uppges att även dessa har en medvetenhet kring sambandet i sin organisation. I Uppsala och Stockholm har man fått stor inspiration av Västmanlands projekt, men strukturen och aktörers samverkan är jämförelsevis inte lika utvecklad. Hur det ser ut i övriga länsstyrelser framkommer inte av utvärderingen, men Västmanlands länsstyrelse menar att många i de genomförda intervjuerna vittnar om att det finns stora skillnader mellan olika länsstyrelser runt om i landet. Man menar att det därför kan finnas behov av att likrikta länsstyrelsernas arbete för att nå de gemensamma målen om bl.a. att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.²⁰³

Medvetenhet, kunskap och samverkan mellan samhällets olika instanser är med andra ord av yttersta vikt för att bekämpa mäns våld mot kvinnor samt för att skydda djuren. Västmanlands länsstyrelse framhåller att:

För att kunna hjälpa våldsutsatta människor och djur på bästa sätt behövs inte bara kunskap om den egna myndighetens eller organisationens ansvar och uppdrag, utan även kunskap om andra berörda aktörer.²⁰⁴

Med detta i åtanke hoppas jag att djuraspekten i utredningen om det straffansvar vid psykiskt våld tas stor hänsyn till.²⁰⁵ Noteras ska också den nya bestämmelsen om grovt djurplågeri som presenterats i avsnitt 3.1.3. I propositionen till denna nämns SOU 2011:75, betänkandet inför propositionen till djurskyddslagens tidigare version²⁰⁶ enligt vilken utredaren föreslog att grovt djurplågeri skulle anses vara för handen om en gärning har utförts organiserat, systematiskt eller med förslagenhet.²⁰⁷ I propositionen om skärpta straff vid brott mot djur lyfte organisationen Se Sambandet att djur kan anses utsättas för allvarligt psykiskt lidande om de lever i ett hem där det utövas våld i en nära relation. Detta är något som regeringen menar måste avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.²⁰⁸ Se Sambandet framförde även i propositionen att en gärning bör betraktas som särskilt hänsynslös när djuret används som ett redskap

²⁰³ A.a. s. 19 ff.

²⁰⁴ Länsstyrelsen Västmanlands län, *Samverkansplan — våld i nära relation och våld mot djur*, 2018 s. 11. Se även Ascione & Arkow s. 463 f., och Diesen & Diesen s. 343.

²⁰⁵ Ju2021/0356.

²⁰⁶ Prop 2017/18:147.

²⁰⁷ SOU 2011:75, prop 2021/22:18 s. 16.

²⁰⁸ Prop. 2021/22:18 s. 25.

mot kvinnor och barn i nära relationer. Regeringen ger medhåll, men anser att detta också måste bedömas i det enskilda fallet — något som överlämnas till rättstillämparen.²⁰⁹ När det systematiska våldet mot djur inte utgör en kvalifikationsgrund för om djurplågeribrottet ska anses vara grovt, menar dock Holmberg att det krävs en väldigt intresserad åklagare för att driva ett enskilt mål kring denna fråga.²¹⁰

Även om detta sammantaget inte är ett revolutionerande steg i riktningen för ett förändrat straffrättsligt skydd för djuren i relationsvåldet, torde det vara positivt att det i propositionen om skärpta straff vid brott mot djur erkänns som ett problem, även om det är något som måste bedömas i det enskilda fallet.

4.2 Insatser till våldsutsatta kvinnor

Detta avsnitt syftar inte till att i detalj redogöra för samtliga möjligheter för en våldsutsatt kvinna att få hjälp av samhället i syfte att komma ur sin situation. Jag kommer istället att lyfta de övergripande och viktigaste aspekterna med anledning att undersöka om och i sådant fall hur skyddet som riktar sig mot kvinnan kan tolkas omfatta djuren. Bitvis har detta redan behandlats i avsnittet ovan.

De samhällets instanser som har huvudansvaret för de våldsutsatta kvinnorna är på lokal nivå kommunen och socialtjänsten, men även kvinnojourer, polismyndigheten samt hälso- och sjukvården spelar en viktig roll.²¹¹ Sedan 1998 har socialtjänsten ett uttalat ansvar för att ge stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer.²¹² Enligt socialtjänstlagen (SoL) (SFS 2001:453) 5 kap. 11 § st. 1 har socialnämnden i uppgift att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. I bestämmelsens st. 2 står att det hör till socialnämndens uppgifter att beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Kvinnan har rätt till detta stöd

²⁰⁹ A.a. s. 27.

²¹⁰ Djurskyddet, "Grovt djurplågeri bör inkludera det våld förövare utsätter djur för med syfte att skada kvinnor och barn", 13 januari 2022, hämtad 20 januari, https://tidningen.djurskyddet.se/2022/01/grovt-djurplageri-bor-inkludera-det-vald-forovare-utsatter-djur-for-med-syftet-att-skada-kvinnor-och-barn/?fbclid=IwAR2z6EOvncz-kCQmKYxrhq15hFoyozrqmIwkPVrvc4_55Nc6IF0z_gxUtg_o.

²¹¹ Se SOU 2004:121 s. 15, s. 78, s. 82, och s. 125 ff.

²¹² Prop. 1997/98:55 s. 16.

även om förövaren inte är dömd eller ens polisanmäld.²¹³ Lagstadgandet i SoL utgör dock inget krav på socialtjänstpersonal att fråga om våld, dock bör man vid kännedom om våld berätta om hur personen vidare kan få hjälp.²¹⁴

I kontakten med personer som är utsatta för våld kan socialtjänsten med fördel använda sig av vissa standardiserade metoder. En av dessa är FREDA som består av FREDA-kortfrågor, FREDA-beskrivning samt FREDA-farlighetsbedömning. FREDA-kortfrågor utgörs av standardiserade frågor vars syfte är att identifiera våldsutsatthet och ge stöd till socialtjänstpersonalen när denne tar upp frågan om våld.²¹⁵ I FREDA-beskrivning finns möjlighet för handläggaren att ställa mer detaljerade standardiserade frågor kring våldsutsattheten.²¹⁶ Slutligen syftar FREDA-farlighetsbedömning till att ge en indikator på risken för ökat eller dödligt våld. FREDA-beskrivning innehåller frågor kring hur eventuella barn har påverkats av våldet, samt också om det finns husdjur och i så fall om de hotats med eller utsatts för våld.²¹⁷ Angående det psykiska våldet i FREDA-kortfrågor anger socialstyrelsen att detta kan exemplifieras för den tillfrågade med t.ex. förekomsten av hot som riktar sig mot någon som är viktig för klienten, exempelvis ett husdjur.²¹⁸

I utredningen *Slag i luften — en utredning om myndigheter, mansvåld och makt* från 2004 utreddes bl.a. de motstånd som motverkar myndigheternas arbete med att förebygga relationsvåldet.²¹⁹ De faktorer som angavs var frågan om resursprioritering, arbetets organisation samt frågan om kunskap och förståelse om mäns våld mot kvinnor.²²⁰ Mycket har gjorts i syfte att förbättra situationen för den våldsutsatta kvinnan sedan dess. Frågan anses numera vara högt prioriterad, och de problem som utredningen redovisade 2004 torde inte vara lika framstående med hänsyn till de många

²¹³ Prop. 2006/07:38 s. 27.

²¹⁴ Sinisalo & Moser Hällen s 73.

²¹⁵ Socialstyrelsen, *Manual för FREDA — Standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*, 2014 s. 15 ff.

²¹⁶ A.a. s. 19 ff.

²¹⁷ A.a. s. 29 ff.

²¹⁸ A.a. s. 17.

²¹⁹ SOU 2004:121.

²²⁰ A.a. s. 195 ff.

resurser som tillsatts i syfte att förebygga just denna problematik.²²¹ Parallellt har sambandets betydelse för kvinnan inte uppmärksammats ur ett legalt perspektiv på nationell nivå trots socialtjänstens uttalade ansvar att ge stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer.²²² Socialtjänstens icke-lagstadgade rutiner står jämförelsevis i framkant, t.ex. vid användningen av FREDÅ där frågor om husdjurens utsatthet ställs. Om detta tas vidare i djurskyddshänsende framkommer inte, men i och med lex Maja har handläggare numera åtminstone en sådan faktisk möjlighet. Förhoppningsvis kommer den att utnyttjas.²²³

I Socialstyrelsens handbok *Våld — handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer* lyfts djurkomponenten vid ett flertal tillfällen. Där uppmärksammas att djur kan ingå i mönstret av olika våldshandlingar.²²⁴ Handboken berättar om situationen då en våldsutsatt person kan tvingas att lämna sitt husdjur trots att de fruktar för djurens utsatthet, om situationen är akut. Socialstyrelsen menar att det därför är lämpligt att socialtjänsten är uppmärksam för våldsutsattas oro för sitt djur, eftersom hot om att skada djur kan vara en del av det psykiska våldet.²²⁵

I länsstyrelsen Västmanlands samverkansplan avseende projektet *Djur och våld* tydliggörs hur de som möter våldsutsatta bör tänka när ett djur är inblandat. Först och främst bör man utgå från att det finns ett starkt känslomässigt band mellan personen och djuret, och det är viktigt att förstå hur detta band kan användas som ett maktmedel av förövaren mot den som är utsatt — ”Det innebär att man bör hitta lösningar som inkluderar djuret, om inte annat för att det underlättar för personen att verkligen ta steget och bryta upp från relationen”.²²⁶ Vidare menar man att våld mot djur är en viktig faktor som bör läggas till vid riskbedömningen av våldet som riktar sig mot människan. Länsstyrelse och/eller polis bör kontaktas om det finns misstanke om att djuret har

²²¹ T.ex. Regeringskansliet, *Åtgärdsprogram för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor*, 2021, Regeringskansliet, *Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2021-2023*, 2021 och prop. 2021/22:1, Utgiftsområde 13 s. 63.

²²² Prop. 1997/98:55 s. 16.

²²³ Jag har inte kunnat hitta någon sammanställning av antal och typ av sekretessbrytande uppgiftslämnanden med lex Maja som stöd.

²²⁴ Socialstyrelsen, *Våld — handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*, 2016, s. 17 och 73.

²²⁵ A.a. s. 114.

²²⁶ Länsstyrelsen Västmanlands län, *Samverkansplan – Våld i nära relation och våld mot djur* s. 13.

utsatts för djurplågeri eller vanvård. Vid så kallade kvinnofridssamråd, som kan ske i relationsvåldsärenden med kvinnans samtycke, kan även djurskyddshandläggare bjudas in om det finns djur med i bilden.²²⁷

Redan 2004 har det uttryckts att samverkan mellan samhällets olika instanser är ett nyckelelement när det gäller bekämpning av mäns våld mot kvinnor.²²⁸ Denna insikt tycks börja spilla över på samtliga inblandade aktörer på nationell nivå på ett reellt, påtagligt sätt.²²⁹ För att detta ska möjliggöras ytterligare behövs troligen tydliga resultat från utredningen om straffansvar för psykiskt våld.²³⁰ Denna utredning vill jag påstå har stor potential för att skapa förebyggande åtgärder för våldsutsatta kvinnor och deras husdjur. Utredningen syftar till att ta ställning till och lämna förslag på hur det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld kan stärkas, samt se över behovet av ändring av åtalsreglerna avseende ärekränkingsbrotten för att allmänt åtal ska kunna väckas i fler fall än idag när brotten begås i nära relation.²³¹ I uppdragsbeskrivningen lyfts vikten av att uppmärksamma det psykiska våldet, eftersom det är betydligt vanligare än det fysiska våldet i en nära relation.²³²

Svensk rättsordning innehåller ingen bestämmelse som särskilt reglerar just psykiskt våld, och vad som därmed missas är att uppmärksamma de kränkande handlingsmönstren som i och för sig skulle kunna anses utgöra ett led av mannens kontroll över kvinnan, men som inte omfattas av någon straffrättslig bestämmelse.²³³ Därför, menar uppdragsbeskrivningen, ”kan det ifrågasättas om befintliga brott i brottsbalken på ett tillräckligt sätt svarar mot behovet av att straffrättsligt kunna reagera mot olika former av psykiskt våld”.²³⁴

Utredaren får i uppdrag att analysera gällande rätt, ta ställning till och lämna förslag på hur det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld ska kunna stärkas. Ställning

²²⁷ A.a. s. 13 f.

²²⁸ SOU 2004:121 s. 126.

²²⁹ På grund av förändringar som t.ex. lex Maja och Västmanlands projekt *Djur och våld*, även om detta ännu inte är en rikstäckande standard.

²³⁰ Ju2021/0356.

²³¹ A.a. s. 1.

²³² A.a. s. 2, mht till Brås rapport 2014:8, *Brott i nära relationer — En nationell kartläggning* s. 8.

²³³ A.a. s. 3. De exempel som anges är underförstådda hot, tvång som inte är kopplade till ett tydligt hot om våld och andra ofredsliknande situationer som inte anses uppfylla hänsynslöshetsrekvisitet.

²³⁴ A.a. s. 3.

ska tas till om bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning bör ändras eller om till och med ett nytt särskilt brott bör införas som särskilt riktar sig mot psykiskt våld. Som nämnt ska utredaren i sitt uppdrag beakta hot som riktar sig mot djur.²³⁵ Om en sådan särskild bestämmelse infördes, torde möjligheten att i åtal ta hänsyn till ett hotat husdjurs emotionella betydelse för den utsatta människan vara mycket god. Hade en sådan bestämmelse funnits vid tidpunkten för den redogjorda domen om de hotade katterna, hade saken kanske gällt psykiskt våld istället för eller i kombination med övergrepp i rättssak och V.S. skulle då säkerligen ha fått skadestånd redan i tingsrätten.²³⁶

Sammantaget kan sägas att djurskyddsaspekten har en viss plats i det skydd som riktar sig mot den utsatta kvinnan. Medvetenheten om sambandet finns främst inom socialtjänsten, utan att detta uttrycks i lag. Lex Maja utgör en möjlighet för sekretessbrytande för djur som far illa, men det är oklart i vilken utsträckning detta har nyttjats för att avslöja husdjurs missförhållanden när det är fråga om våld i nära relation. I och med länsstyrelsen Västmanlands projekt *Djur och Våld* har kunskapen om sambandet kunnat genomsyra organisationen på en viss regional nivå.

Den kunskap som Västmanlands län besitter kan förhoppningsvis spridas till och inspirera även andra län, men detta är inte givet med hänsyn till länens självstyrande karaktär.²³⁷ När husdjuret lyfts i socialtjänstens sammanhang är det tydligt att det görs för att förstå våldet mot kvinnan, och kunskapen om sambandet tycks därför efter vad som har framkommit endast förstås som viktigt ur ett perspektiv, nämligen kvinnans. Det är viktigt att genom samverkan med djurskyddspersonal och djurskyddets kontrollmyndigheter, såsom projektet *Djur och Våld* i Västmanland strävar efter, även se sambandets andra sida: djuren.

²³⁵ A.a. s. 4.

²³⁶ Hovrätten för västra Sveriges dom i mål nr B 4910-20, meddelad 14 april 2021, se avsnitt 3.3.5.

²³⁷ Länsstyrelsen Västmanlands län, *Västmanlandsmodellen — en utvärdering av Länsstyrelsens arbete med att upptäcka våldsutsatta inom djurskydd* s. 24.

5 På väg framåt?

5.1 Faktiska och förmodade konsekvenser av den noterade samhälls- och rättsutvecklingen

Kan djur påstås vara mer än saker i relationsvåldskontexten? Nja. Det har i denna uppsats visats att vår svenska rättsordning är starkt bunden till den traditionella synen på djur som egendom. Egendomskaraktäristiken tycks ofta ha fått väga tyngre än det uttalade egenvärde som djuren anses ha, och synen på djur som saker får alltjämt konkurrera med den enskildes emotionella koppling till djuret. Som praxis dock visar, är detta ett synsätt som alltmer utmanas. Detta återkommer jag till strax.

För den som är våldsutsatt och som upplever att husdjuret utgör en försvårande omständighet för våldet, för lämnandet eller för bådadera, förbättras situationen troligen enormt i de situationer där djurens utsatthet uppmärksammas, t.ex. vid socialtjänstens användning av FREDAMetoden. Det torde göra det lättare som våldsutsatt djurägare att bli förstörd i sin situation, att få hjälp med rätt resurser samt att få mottaga relevanta och avhjälpande frågor från myndigheter. Som dock också har anförts, är socialtjänstens hantering av våldsutsattas husdjur inte nödvändigtvis optimal i samtliga fall.²³⁸

Vad gäller djuren i relationsvåldet visar praxis och utredningsbrister att de är mycket beroende av människans emotionella koppling till dem för att få rättmätig uppmärksamhet. Att överhuvudtaget ta hänsyn till djuret försvåras av de luckor som finns med hänsyn till bl.a. rutinmissar, bevisvärigheter och att det har ansetts omotiverat att väcka åtal om djurplågeri när det också är fråga om brott mot den våldsutsatta kvinnan.²³⁹ Som har visats genom bl.a. Diesen och Diesens studie har djurens juridiska status som sak inneburit att det finns en påtaglig risk för att djurens perspektiv inte lyfts. Rättsordningen har dock genom propositionen om skärpta straff vid brott mot djur markerat att djurplågeri är en brottslighet som bör tas på stort allvar. Till skillnad från vad som syns i djurskyddets äldre förarbeten erkänns nu dess tidigare praktiska brister i förhållande till dess syfte, och det uttrycks även en strävan efter att vilja förebygga

²³⁸ Se avsnitt 4.2.

²³⁹ Se avsnitt 4.1 och 4.2.

dem.²⁴⁰ Hur djurskyddet kommer att se ut vid praktisk tillämpning av de nya ändringarna går ännu inte att säga, men vi kan konstatera att åtminstone grövre överträdelser kommer kunna tas på större allvar än förr.

Det finns ännu inget uttryckligt ställningstagande från rättstillämpningen att i ett fall av relationsvåld beakta djuret med ökat hänsynstagande till den emotionella kopplingen mellan djuret och kvinnan. Rättstillämpningens tendenser kan snarare tolkas öppna för att vissa djur, i vissa kontexter, ska beaktas med en större hänsyn till deras bästa, men då i all väsentlighet avgränsat till när det är påkallat ur ägarens intresse och/eller beroende på hur ägaren värderar djuret. Även om domstolen i domen om äganderätten till hunden Totte tog hänsyn till Tottes bästa, gjordes det endast efter att parterna själva först hade behandlat Totte i princip som ett barn om vilket de tvistade om vårdnaden.²⁴¹ I domen om de hotade katterna utgick kränkingsersättning eftersom V.S:s upplevelse av hotet bedömdes vara reellt och påtagligt, inte för att handlingen bestående i att hota katterna var klandervärd i sig.²⁴² Detta till trots kan utvecklingen sägas gå alltmer åt att erkänna djuren *en större vikt* i avvägningen mellan djurens instrumentella värde för människan och djurens inneboende egenvärde, än vad rättsordningen tidigare varit villig. Återigen, det föreligger ännu inget tydligt ställningstagande från svensk rättsordning, varken i lag eller i praxis, kring att djurens emotionella värde för den som är våldsutsatt är beaktansvärt. Den noterade rådande hanteringen av relationsvåldets utsatta individer samt den noterade utvecklingen, innebär snarare att sambandet uppmärksammas på sina respektive håll, och då kanske främst ur den våldsutsatta kvinnans perspektiv.

Vad gäller de allra nyaste förändringarna i djurskyddet torde de innebära att djuren, äntligen, behandlas så som det tidigare djurskyddet utlovade, dvs. att propositionen till DL kan tänkas ska tolkas snävare och att brott mot djurplågeriförbudet ska tas på större allvar.²⁴³ Djurens ”sakstämpel” följer alltjämt med. De nya lagändringarna enligt propositionen om skärpta straff vid brott mot djur innebär inte någon

²⁴⁰ Prop. 2021/22:18 s. 17. Jfr prop. 2017/18:147.

²⁴¹ Göteborgs tingsrätt dom i mål nr T 2660-10, meddelad 5 april 2011, se avsnitt 3.3.4.

²⁴² Hovrätten för västra Sverige dom i mål nr B 4910-20, meddelad 14 april 2021, se avsnitt 3.3.5.

²⁴³ Jfr prop. 2017/18:147 och prop. 2021/22:18.

förändring i hänsynstagandet till djurens lidande vid en tillämpning av DL, utan inställningen till DL som ett effektivt medel för kontrollmyndigheterna står fast och har i all väsentlighet även förstärkts genom propositionen. För djurplågeribrottets del utgör lidande en kvalifikationsgrund för att brottet ska kunna bedömas vara grovt. Ändringarna innebär vidare inte någon förändring av djurens juridiska status och diskuterar inte heller djurens möjlighet att inta ställning som brottsoffer. Oavsett vad ändringarnas direkta syfte är, torde de underlätta för att avhjälpa vissa utredningsproblem när det ovanifrån signaleras att djurskyddet är av stor vikt — t.ex. i frågor om åtalsväckande och bevisinhämtande. Propositionen möjliggör vidare i det enskilda fallet att grovt djurplågeri kan anses vara för handen när djuret utsätts i en relationsvåldskontext.²⁴⁴ Detta är också något som sänder tydliga signaler om att rättsväsendet ser sambandet, även om det hade varit önskvärt att saken utgjorde en uttalad kvalifikationsgrund så som Se Sambandet förespråkar i sitt remissyttrande till propositionen om skärpta straff vid brott mot djur.²⁴⁵ Vad mera är, om utredningen om straffansvar för psykiskt våld parallellt visar att djuren har en betydande roll i det psykiska våldet mot kvinnan, kommer rätten kunna fånga upp ytterligare situationer som hittills åtminstone inte på nationell nivå betraktats som ett erkänt problem.

Dessa eventuella rättsliga framsteg ”löser” i bästa fall sambandsproblematiken på sina respektive håll i det enskilda fallet — dvs. gärningsmannen döms exempelvis för djurplågeri om det pågår systematiskt våld mot djuret som ett led i relationsvåldet, och kvinnan kan få upprättelse när hon utsätts för psykiskt våld genom djurplågeriet mot djuret. Ett förstärkt djurskydd kommer dock inte kunna täcka samtliga luckor som återfinns i sambandsproblematiken. Som argumenterats för ovan i samband med presentationen om länsstyrelsen Västmanlands projekt *Djur och våld*, krävs även att utredningar om sambandet tillsätts och resulterar i tydliga handlingsåtgärder på en nationell nivå för hur detta hinder ska förebyggas.²⁴⁶ Rutinmissar och bevisvårigheter kan vara svåra att upptäcka om inte god kunskap om själva sambandet i sig finns, samt om inte samverkan utövas hos och mellan samtliga berörda myndigheter.

²⁴⁴ Se avsnitt 4.1.

²⁴⁵ A.a.

²⁴⁶ Se avsnitt 4.2.

I uppsatsen har tidigare diskuterats några alternativa förslag på hur djurens rätt bättre skulle kunna tillvaratas. Här nedan kommer dessa att diskuteras ur relationsvåldets perspektiv, för att förstå lämpligheten av dem vid en applicering av dem i den svenska rättsordningen, och i vilken utsträckning de kan tänkas avhjälpa de brister som noterats i föreliggande avsnitt.

5.2 Alternativa lösningar

5.2.1 En förändrad klagorätt

I avsnitt 3.2 har djurens möjligheter till klagorätt på olika sätt diskuterats, dels genom att låta dem omfattas av brottsofferbegreppet och dels genom att bereda djurrättsorganisationer en klagorätt i ärenden som rör djur.

Att tillåta djuren att omfattas av brottsofferbegreppet blir troligen svårt att realisera i en rättsordning som utgår från att djur är ting, även om man kan tycka att målsägandedefinitionen i RB 20 kap. 8 § skulle kunna appliceras även på djur. Jag vill påstå att det först krävs att djuren får inta en ställning som icke-saker, eftersom det kan anses klinga illa att tillämpa brottsofferbegreppet på något som klassas som ett objekt, även om detta ”något” är en levande varelse. Även om en liknande argumentation som den som förs kring varför barn ska utrustas med målsägandebiträde kan appliceras på djur ur perspektivet att bådadera är tämligen utsatta grupper som svårligen för sin egen talan, skiljer sig djurens juridiska situation från barnens. Barn anses vara rättssubjekt, men de har ingen rättshandlingsförmåga, varför målsägandebiträde är lämpligt när barn är inblandade i domstolsprocesser; djur å andra sidan anses varken vara rättssubjekt eller ha rättshandlingsförmåga. Att låta ett målsägandebiträde företräda en sak, även om det inte är vilken sak som helst, är förmodligen inte processuellt lämpligt, även om det naturligtvis är önskvärt att skapa bättre möjligheter att förespråka djurens rätt.

Något som då torde ligga närmare till hands i en rättsordning som klassificerar djur som saker är att lägga till en bestämmelse i DL om djurrättsorganisationers möjlighet till klagorätt vid vissa beslut som rör djur, som föreslås av moderaterna i deras motion 2010/11: MJ428. Likt miljöskyddsorganisationers klagorätt enligt miljöbalkens 16 kap. 13 §, skulle vid en sådan ordning djurrättsorganisationer kunna föra en principiell talan för djur under vissa omständigheter. För djurskyddet i allmänhet

torde det innebära en stor positiv förändring om en kontrollinstans tillsätts som inte är djurägaren eller myndigheterna. Ur perspektivet våld i nära relationer kan diskuteras hur stor effekt en sådan bestämmelse skulle ha för att bekämpa våldsproblematiken eller hjälpa det individuella djuret och/eller kvinnan. Enligt miljöbalken 16 kap. 13 § har miljörättsorganisationerna möjlighet att överklaga beslut om tillstånd, dispens och godkännanden som görs enligt miljöbalken. Om djurrättsorganisationer får liknande möjlighet, kan man tänka sig att klagorätten skulle gälla länsstyrelsens beslut i fråga om omhändertagande, avlivning, djurförbud och sanktionsavgift. För ett djur som är våldsutsatt skulle då ytterligare en möjlighet öppna upp sig till att tillvarata dess rättigheter, om det leder till att djurrättsorganisationen t.ex. kan överklaga beslut om att inte ge djurförbud på grund av bevissvårigheter. Det kan även tänkas ge ett incitament till myndigheterna att åtgärda bevissvårigheterna genom en noggrannare bevisinhämtning.

Vad som torde väga tyngre är dock att en sådan ordning skulle ge djurrättsorganisationer en möjlighet att ingripa i den enskildes privatliv. Det tåls att tänka på hur förvaltningsrättsligt och inte minst rättsäkerhetsmässigt lämpligt en sådan ordning skulle vara, om en part i form av en utomoffentlig organisation tillåts inta partsställning i ett mål som rör en enskild individs förhållanden, när denne redan granskats av en myndighet. Situationen skiljer sig vidare från miljöbalken 16 kap. 13 §: miljöskyddsorganisationernas klagorätt gäller främst tillåtande beslut, men besluten som kan komma att beröra en enskild djurägare enligt DL är främst inskränkande. Djurrättsorganisationernas klagorätt skulle i sådant fall lämpligast rikta sig mot beslut gentemot industrierna och lantbruket, och troligen är det inget som skulle kunna gynna de våldsutsatta djuren mer än andra tänkbara lösningar.²⁴⁷

5.2.2 En förändrad juridisk status

Hur ett djur klassificeras i lag spelar rent teoretiskt sett troligen inte någon roll för djuren, om de enligt djurskyddet oavsett bereds rättigheter och om rättstillämpningen i praxis behandlar djuren i enlighet med dessa samt i enlighet med, så som HD har

²⁴⁷ Se vidare avsnitt 5.3.

uttryckt, att inte är vilken sak som helst.²⁴⁸ Vi kan dock inte begränsa den objektifierande klassificeringen endast till teorin. Den praktiska hanteringen av djuren kommer troligen att påverkas om utgångspunkten är att de är saker, oavsett det skydd djuren erkänns enligt lag. Detta är sannolikt vad som torde ha varit en stor bidragande orsak till den försiktiga straffrättsliga hanteringen av djurskydds- och djurplågeriförbudsförbrytarna innan genomförandet av den nya propositionen om skärpta straff vid brott mot djur. Även om den svenska rättsordningen teoretiskt sett har haft ett relativt välformulerat djurskydd sedan innan propositionen om skärpta straff vid brott mot djur, har den praktiska tillämpningen inte uttryckt djurskyddet principiella vikt – något som den nya propositionen också uttrycker.²⁴⁹

Att tillämpa djurskyddet på ett gott sätt möts förmodligen av större hinder om grundinställningen är att djuren är en sak. På så vis torde startsträckan för skärpningar i djurskyddet vara längre än den i en rättsordning där djuren redan anses vara icke-saker. En förändring av djurens juridiska status skulle därför förmodligen underlätta för framtida förbättringar i djurskyddet. Det skulle också förmodligen i relationsvåldssituationer innebära att djurens lidande togs på större allvar. En sådan förändring skulle ytterligare klargöra den förvirrande klassificeringen av djur som saker, men inte som vilka saker som helst. Svensk rättsordning skulle kunna erkänna djuren som icke-saker på samma sätt som tysk, österrikisk och spansk ordning, vilka trots detta inte hindrar att djur nyttjas på olika sätt. Tillämpar svensk rättsordning en liknande lagformulering skulle endast själva omklassificeringen troligen inte bli mer påtaglig än vad propositionen om skärpta straff vid brott mot djur kommer komma att innebära, utöver att den praktiska tillämpningen av djurskyddet eventuellt intensifieras när rätts-tillämpningen måste döma ur perspektivet djur som individer istället för djur som saker.

Utöver att betrakta inte betrakta djur som saker, särbehandlar den spanska rättsordningen husdjuren särskilt och bereder dem ytterligare rättigheter i familjerätts-ärenden.²⁵⁰ Detta är en möjlig lösning även i svensk rättsordning för att genom lag skapa en bättre förståelse om sambandsproblematiken, för att undvika att dessa djurs

²⁴⁸ Se avsnitt 3.3.1, 3.3.2 och 3.3.3.

²⁴⁹ Prop. 2021/22:18 s. Se avsnitt 3.1.4.

²⁵⁰ Se avsnitt 3.4.

situation faller mellan stolarna eller hanteras på ett för dem skadligt sätt. Som kommer att diskuteras vidare i avsnitt 5.3 torde dock nackdelarna med en sådan ordning vara större än fördelarna.

Djurens juridiska status är behäftad med en inneboende problematik, nämligen det etiska dilemmat som visats i avsnitt 3. Att överhuvudtaget placera djuren utanför kollektivet saker kan tänkas ta det etiska dilemmat om människans hantering av djur till en förhöjd nivå. När djur är saker, och dessa saker ges vissa rättigheter, skapas en problematik kring hur vi legitimerar dessa rättigheter. Denna förvirring är relativt enkel att ha överseende med, om vi ser till hur det svenska djurskyddet historiskt sett har fungerat. Vi har lyckats bibehålla en stark djurindustri parallellt med ett relativt starkt djurskydd, även om djurskyddet har haft sina brister. Vårt objektifierande förhållnings-sätt till djur som saker är dessutom baserat i århundraden av tradition, vilket gör en objektifierande hantering av dem lätt att acceptera. Om djurens juridiska status skulle genomgå en förändring från egendom till individ, men djuren fortfarande tilläts hanteras som ting, skulle det etiska dilemmat fördjupas till vad jag menar är en ohållbar nivå. En förändring av djurens juridiska status skulle inte rimligen kunna innebära att all objektifierande hantering av djur skulle förbjudas. Och hur rättfärdigar vi då att överhuvudtaget låta en kännande, levande individ lida eller dödas på t.ex. ekonomiska grunder? Om den som lider eller dödas inte främst är en individ utan i grunden en sak, är svaret lättare att finna.

En förändrad juridisk status på kollektivet djur, helt eller delvis, är således inte den mest önskvärda lösningen för att tillvarata djurens rätt i situationer av relationsvåld. Detta är heller inte en nödvändig förutsättning för att djuren ska tas tillräcklig hänsyn till i denna problematik, som utvecklas strax nedan.

5.3 Slutsatser

Den utveckling som presenterats i denna uppsats utgör ingen självklar väg framåt. Som nämnt tidigare krävs t.ex. mycket engagerade åklagare för att det systematiska våldet mot djur överhuvudtaget ska lyftas. Ytterligare komplikationer adderas om vi undersöker vilka djur som ska anses platsa i sambandsproblematiken, då *samtliga* djur troligen inte är det svar vi kommer kunna fastställa.

Det kan argumenteras att polariseringen mellan olika slags djur växer genom att överhuvudtaget lyfta sambandsproblematiken. Den leder tankarna främst till de klassiska husdjurstyperna, och statistiskt sett torde det också vara dessa som oftast kommer behöva hjälp. Intressant blir hur domstolen skulle behandla en situation där husdjuret var en ko eller en gris. Skulle detta djur få samma behandling som en hund eller katt i relationsvåldet? Skulle kränkingsersättning kunna utgå åt den koägande kvinnan? I den praxis som har lyfts är domstolen synnerligen tydlig med att undantag från tingskaraktären endast gäller husdjur. Domarna tycks dock i sin essens visa på att det är människans användning av djuret som får styra vilken vikt som ska läggas på djurets egendomsstatus.²⁵¹

Om Sverige tar efter den spanska rättsordningen får vi ett mer eller mindre tydligt svar i vilka djur som borde omfattas, nämligen husdjuren. En sådan ordning skulle i lag uttrycka det som praxis principiellt redan har uttryckt, dvs. att undantag från den sakrättsliga behandlingen kan skänkas de klassiska husdjurstyperna. Detta skulle dock cementera den polariseringen mellan olika djurtyper som praxis redan givit uttryck för. Möjligheterna för en utsatt kvinna med ett husdjur av icketypisk husdjurskaraktär att få stöd blir då troligen ännu väldigt utsiktslösa. Den spanska, uppdelade lösningen är därför inte lämplig på dessa situationer, om inte en sådan lag formulerades med möjlighet till tydliga undantag. Bör Sverige istället ta efter den tyska eller österrikiska ordningen? Som visat ovan är en sådan förändring inte nödvändig för en förbättring av djurens hantering i relationsvåldet, om det oavsett bereds möjligheter genom djurskyddet och straffrätten, och om regionala projekt kan ta sig till nationell nivå och bli en vedertagen standard. Som nämnt skulle hanteringen och förbättringsprocessen dock förmodligen effektiviseras och problematiken tas på större allvar om ordningen såg annorlunda ut. På grund av de efterföljande komplikationerna som denna hypotetiska ordning dock skulle innebära, främst genom fördjupningen av det etiska dilemmat som diskuterats i avsnitt 5.2.2, är inte heller en sådan lösning den mest önskvärda.

²⁵¹ Som visat i avsnitt 3.3 samt i Norrtälje tingsrätt i mål nr 1995/DB 114 och Stockholms tingsrätt avd. 14A:3 i mål nr DB 623/1992, se s. 40 not 142.

Det tåls att fundera på hur långt människans användning av djuret får bestämma djurets öde. Kan en kvinna få kränkingsersättning utdömt om det är hennes akvariefisk som har hotats, istället för katten? Hur kommer det se ut när husdjuret är en vandrande pinne? Hur mycket tyngre får det mänskliga perspektivet väga innan det blir, i rättsväsendets ögon, orimligt? Om vi från praxis drar den slutsatsen att det *endast* är människans syn på djuret som bestämmer dess status i det enskilda fallet, kommer alla djur att kunna omfattas så länge människan har en emotionell koppling till dem. Djurens status som sak blir således i dessa fall irrelevant, vilket inte är rimligt om vi fortsatt måste utgå från en rättsordning som objektifierar djur. NJA 2001 s. 65 I och II har visat att det i princip ska presumeras att husdjur, såsom hundar och katter, ska behandlas annorlunda i frågor om skadeersättning. Samma presumtion kan då tänkas sträcka sig till andra fall som rör de klassiska husdjursdjuren, t.ex. i fråga om kränkingsersättning som i domen om de hotade katterna. Men presumtionen bör ej innebära att andra djurtyper per automatik utesluts, eftersom det kan få mycket negativa konsekvenser för den enskilde. Ur den våldsutsatta kvinnans perspektiv är det av största vikt att vara uppmärksam på *hur* hotet påverkar henne, oavsett mot vilken djurtyp det rör sig om.

Praxis och gällande rätt i övrigt skapar utgångspunkten att rättstillämpningen måste göra en avvägning mellan intresset av att följa djurskyddets rådande syfte, dvs. att inte avvika alltför långt från den nivå av skydd som djurskyddet erkänner olika djurtyper samt djurens juridiska status som sak, och mellan den utsatta kvinnans intresse av att hänsyn måste tas till hennes emotionella koppling till djuret i fråga. I en sakrättslig kontext kan det tyckas orimligt att en hel viss kategori av egendom ska tillmätas presumtionen att alltid anses inneha ett högt värde för ägaren. Men djuren är som visat inte vilken sak som helst. Genom denna insikt, i kombination med det som sambandsforskningen har visat, bl.a. de feministiska teorierna kring våldets sammanlänkning och det faktum att djuren utnyttjas som verktyg i våldet mot kvinnan, intar djuren onekligen en plats i den systematiska samhällsproblematiken som är mäns våld mot kvinnor. Därför finns anledning att i ett ärende som har spår av relationsvåld där djuret på något vis använts mot kvinnan, alltid presumera att djurets utsatthet innebär ett reellt hot, även om djuret ”endast” är en ko, fisk eller vandrande pinne.

Men djurens utsatthet måste också tas på allvar, inte bara som en bikaraktär i våldet mot kvinnan utan också som självständig part, utsatt för sig. Som visat, är det svenska samhället och rättsväsendet (ännu) inte rustat för att hantera det etiska dilemmat som skulle följa av att omdefiniera djuren till något annat än en sak. En sådan lösning är därför i nuläget inte lämplig även om den skulle skapa bättre förutsättningar för en förståelse för att de våldsutsatta djuren måste hanteras. Detsamma gäller frågan om att låta djuren ta plats som brottsoffer. Vad som istället är att föredra är att utgå från den gällande rättsordningen, även om dess objektivering av djuren kan tänkas innebära ett visst hämmande av hur stor räckvidden av de föreslagna förändringarna får bli. Förslagen på hur de utsatta djurens rätt i relationsvåldet bäst bör tillvaratas berör, som visat, nödvändigtvis inte deras juridiska status. Förslagen riktar sig istället främst till djurskyddets och straffrättens praktiska hänsynstagande till djurens rätt till sitt inneboende egenvärde i relationsvåldet. Med andra ord, rättstillämparen bör formulera tydligare riktlinjer för att i avvägningen mellan djurens inneboende egenvärde och deras juridiska status som egendom, låta det förstnämnda väga tyngre när det rör sig om ett djur inblandat i relationsvåldet. Förslagen riktar sig dessutom till den absolut nödvändiga kunskapsstillförseln till rättsväsendet kring sambandets innebörd för de utsatta djuren och kvinnorna. En nationell standard bör implementeras snarast, som med fördel kan ta inspiration från Västmanlands läns projekt *Djur och våld* kring hur samordning och samverkan kan skapas mellan relationsvåldets inblandade aktörer.

Vad som ytterst krävs från rättsordningen för att dessa förändringar ska implementeras på ett gott och ändamålsenligt sätt, är att skapa förutsättningar för hela sin organisation att i dess hantering av relationsvåldets utsatta individer agera i enlighet med vad som sades i NJA 2001 s. 65 I; djur är inte vilken sak som helst – och som visat, allra minst i relationsvåldet.

6 Några avslutande ord

Mycket har hänt i ämnet bara under min terminslånga skrivprocess. Utredningen om straffansvar för psykiskt våld samt den nyligen antagna propositionen om skärpta straff vid brott mot djur utgör några goda exempel som tvingat mig till omformulering av

uppsatsens innehåll. Även om det återstår att se vad dessa kommer att resultera i för de djur som drabbas av relationsvåldet, är det i min mening tydligt att de uttrycker rättsväsendets vilja att skapa en större möjlighet till att låta djurens egenvärde ”gå utöver” det mänskliga intresset, åtminstone i större utsträckning än förr.

I praktiken vill jag tro att de noterade förändringarna kommer att få stor betydelse för möjligheten att avhjälpa de rättsväsendets brister som annars återfinns när djuren utsätts i relationsvåldet. En förändring av djurens juridiska status kan påskynda processen, men är inte ovillkorligt nödvändig för att bereda relationsvåldets utsatta individer ett säkrare samhälleligt stöd. Detta måste istället främst göras genom bl.a. samverkan. Jag hoppas därför att en liknande motion som miljöpartiets nedröstade 2020/21:2710 lyfts i riksdagen snart igen, med fördel efter att utredningen om straffansvar för psykiskt våld har utkommit med presenterade ändringsförslag där hänsyn har tagits till djurens roll i det psykiska våldet.

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1965:138, *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 16 kap. 13 § brottsbalken m. m.*

Prop. 1972:122, *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring I brottsbalken.*

Prop. 1987/88:93, *Om djurskyddslag, m. m.*

Prop. 1997/98:55, *Kvinnofrid.*

Prop. 2006/07:38, *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor.*

Prop. 2017/18:147, *Ny djurskyddslag.*

Prop. 2020/21:163, *Förebyggande av våld i nära relationer.*

Prop. 2021/22:1, *Utgiftsområde 13, Jämställdhet och nyanlända invandrades etablering.*

Prop. 2021/22:18, *Brott mot djur – skärpta straff och ett mer effektivt sanktionssystem.*

SOU

SOU 1995:60, *Kvinnofrid.*

SOU 2004:121, *Slag i luften – En utredning om myndigheter, mansvåld och makt.*

SOU 2011:75, *Ny djurskyddslag.*

Motioner

Motion 2010/11: MJ428, *Talerätt vid brott mot djur.*

Motion 2020/21:2710, *Våld i nära relationer och våld mot djur – se sambandet.*

Utskottsbetänkanden

Bet. 2020/21: SoU24, *Socialtjänst- och barnfrågor.*

Offentligt tryck från EU

Europaparlamentets resolution av den 11 november 2021 om den första årsdagen för det faktiska förbudet mot aborter i Polen, 2021/2925 (RSP).

Övrigt offentligt tryck

Länsstyrelsen Västmanlands län, *Samverkansplan – Våld i nära relation och våld mot djur*, 801-5803-17, version 2, 2018.

Länsstyrelsen Västmanlands län, *Västmanlandsmodellen — en utvärdering av Länsstyrelsens arbete med att upptäcka våldsutsatta inom djurskydd*, 801-2730-20.

Regeringskansliet, Ju2021/03756, *Straffansvar för psykiskt våld*.

Regeringskansliet, *Åtgärdsprogram för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor*, 2021.

Regeringskansliet, *Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2021–2023*, Bilaga till protokoll 2021-12-22 nr I:7, A2021/02397.

Socialstyrelsen, *Manual för FREDA — standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*, 2014.

Socialstyrelsen, *Våld — handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*, 2016.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 2001 s. 65 I och II.

NJA 2005 s. 33.

NJA 2006 s. 293.

Hovrätten

Svea hovrätts dom i mål nr B 9585-16.

Hovrätten för västra Sverige dom i mål nr T 2455-11, meddelad 17 juni 2011.

Hovrätten för västra Sverige dom i mål nr B 4910-20, meddelad 14 april 2021.

Tingsrätten

Stockholms tingsrätt avd. 14A:3 dom i mål nr DB 623/1992.

Norrälje tingsrätt dom i mål nr 1995/DB 114.

Stockholms tingsrätt dom i mål nr B 3490-97, meddelad 3 november 1997.

Göteborgs tingsrätt dom i mål nr T 2660-10, meddelad 5 april 2011.

Solna tingsrätt dom i mål nr B 4328-16, meddelad 25 oktober 2016.

Göteborgs tingsrätt dom i mål nr B 1143-19, meddelad den 3 september 2020.

Litteratur

Adams, C. J., *Bringing Peace Home: A Feminist Philosophical Perspective on the Abuse of Women, Children, and Pet Animals*, i *Bringing peace home: feminism, violence, and nature*, red: Warren, K., J., Cady, D. L., Hypatia, 1996.

Adams, C. J., *Woman-Battering and Harm to Animals*, i *Animals and Women – Feminist Theoretical Explorations*, red: Adams, C. J., Donovan, J., Duke University Press, 1995.

Andersson, M., *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*, Iustus Förlag AB, 2016.

Ascione, F. R., Arkow, P., *Child Abuse, Comestic Violence, and Animal Abuse – Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention*, Purdue University Press, 1999.

Asp, P., Ulväng, M., Jareborg, N., *Kriminalrättens grunder*, uppl. 2:11, Iustus, 2013.

Benzoni, F., *Thomas Aquinas and Environmental Ethics: A Reconsideration of Providence and Salvation*, *The Journal of Religion*, vol. 85, no. 3, 2005, s. 446-476.

Brottsförebyggande rådet, *Brott i nära relationer – en nationell kartläggning*, rapport 2014:8.

Brottsförebyggande rådet, *Indikatorer på sexualbrottsutvecklingen 2005—2017*, rapport 2019:5.

Brottsförebyggande rådet, *Kriminalstatistik 2020 – Anmälda brott, Slutlig statistik*, 2020.

Brottsförebyggande rådet, *Kriminalstatistik 2020, Konstaterade fall av dödligt våld – En granskning av anmält dödligt våld 2020*, 2021.

Browne, A., *When Battered Women Kill*, The Free Press, 1987.

Cedergren, A., *”Att vara eller inte vara” ett brottsoffer – det är frågan!*, Recito Förlag, 2011.

Diesen, E., Diesen, C., *Övergripping mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, uppl. 2:1, Wolters Kluwer, 2013.

Diesen, E., *Djurens juridik*, Wolters Kluwer, 2016.

Dunn, J. L., Powell-Williams, M., *Everybody Makes Choices – Victim Advocates and the Social Construction of Battered Women’s Victimization and Agency*, *Violence Against Women*, vol. 13, no. 10, Sage Publications, 2007, s. 977—1001.

Fisher, E., *Woman’s Creation – Sexual Evolution and the Shaping of Society*, McGraw-Hill Book Company, 1980.

Gålmark, L., *Skönheter och odjur – En feministisk kritik av djur—människa-relationen*, Makadam, 2005.

Ganley, A. L., *Court-Mandated Counseling for Men Who Batter: A Three-Day Workshop for Mental Health Professionals – Participant’s Manual*, Center for Women Policy Studies, 1981.

Hill Collins, P., *Black Feminist Thought – Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, *Perspectives on Gender*, vol. 2, Unwin Hyman, Inc., 1990.

Holmberg, C., Lilliesköld, T., *Inte utan min hund – Hur kvinno- och tjejjourer kan arbeta med sambandet*, Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige, 2021.

Holmberg, C., *Med husbondens röst – Om våld mot djur i misshandelsrelationer*, Kabusa Böcker, 2004.

Holmberg, C., Smirthwaite, G., Nilsson, A., *Mäns våld mot missbrukande kvinnor: ett kvinnofridsbrott bland andra*, Mobilisering Mot Narkotika, 2005.

Hunter, R., *Feminist approaches to socio-legal studies*, i *Routledge Handbook of Socio-Legal Theory and Methods*, red: Creutzfeldt, N., Mason, M., McConnachie, K., Routledge, 2020.

Johnson, M. P., *Topology of Domestic Violence – Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence*, Northeastern University Press, 2008.

Lindgren, M., *Brottsoffer i rättsprocessen - om ideala brottsoffer och goda myndigheter*, Jure Förlag, 2004.

Lockwood, R., *Animal Cruelty and Societal Violence – A Brief Look Back from the Front*, i *Child Abuse, Comestic Violence, and Animal Abuse – Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention*, red: Ascione, F. R., Arkow, P., Purdue University Press, 1999.

Menkel-Meadow, C., *Uses and abuses of socio-legal studies*, i *Routledge Handbook of Socio-Legal Theory and Methods*, red: Creutzfeldt, N., Mason, M., McConnachie, K., Routledge, 2020.

NCK, *Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, rapport 2014:1.

Olsen, L., *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 105.

Sandgren, C., *Framtidens doktorsavhandlingar i rättsvetenskap*, Tidskrift för Rettsvetenskap, vol. 120, 3/2007, s. 388—407.

Sias, J., *Ancient Animal Ethics: The Earliest Arguments for the Ethical Consideration of Nonhuman Animals*, the Downtown Review, vol. 2, iss. 1, 2015.

Sinisalo, E., Moser Hällén, L., *Våld i nära relationer – Socialt arbete i forskning, teori och praktik*, Liber, 2018.

Striwing, H., *Djur som brottsoffer*, Bokförlaget Nya Doxa, 1998.

Umberson, D., Anderson, K., Glick, J., Shapiro, A., *Domestic Violence, Personal control and Gender*, *Journal of Marriage and Family*, vol. 60, no. 2, 1998, s. 442—452.

Warren, K., J., Cady, D. L., *Feminism and Peace: Seeing Connections*, i *Bringing peace home: feminism, violence, and nature*, red: Warren, K., J., Cady, D. L., Hypatia, 1996.

World Health Organization, *Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018 – global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*, WHO on behalf of the United Nations Inter-Agency Working Group on Violence Against Women Estimation and Data (VAW-IAWGED), 2021.

Material från internet

Aftonbladet, *Myndigheterna svek – det blev Lottas död*, debattartikel, 25 oktober 2016, hämtad 2 november 2021, <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/wjdRG/myndigheterna-svek--det-blev-lottas-dod>.

Djurskyddet, *Grovt djurplågeri bör inkludera det våld förövare utsätter djur för med syfte att skada kvinnor och barn*, 13 januari 2022, hämtad 20 januari 2022, <https://tidningen.djurskyddet.se/2022/01/grovt-djurplageri-bor-inkludera-det-vald-forovare-utsatter-djur-for-med-syftet-att-skada-kvinnor-och-barn/>.

El País, *Law change sees pets in Spain considered sentient beings, with welfare taken into account should a couple separate*, 5 januari 2022, hämtad 10 januari 2021. <https://english.elpais.com/society/2022-01-05/law-changes-sees-pets-in-spain-now->

considered-sentient-beings-with-welfare-taken-into-account-should-a-couple-separate.html.

El País, *Spain approves new law recognizing animals as “sentient beings”*, 3 december 2021, hämtad 10 januari 2021, <https://english.elpais.com/society/2021-12-03/spain-approves-new-law-recognizing-animals-as-sentient-beings.html>.

Expressen, *Mördade Lotta Rudholms familj kräver en miljon*, 6 september 2017, hämtad 2 november 2016, <https://www.expressen.se/nyheter/brottscentralen/mordade-lotta-rudholms-familj-kraver-en-miljon/>.

Jordbruksverket, *Statistik ur hundregistret*, uppdaterad 1 februari 2022, hämtad 15 oktober 2021, <https://jordbruksverket.se/e-tjanster-databaser-och-appar/e-tjanster-och-databaser-djur/hundregistret/statistik-ur-hundregistret>.

National Link Coalition, *Understanding the Link – National Link Coalition’s 16-page summary of research and multidisciplinary strategies*, hämtad 14 oktober 2021 <https://nationallinkcoalition.org/wp-content/uploads/2013/01/LinkSummaryBooklet-16pp.pdf>.

Pollitts, K., *Hers; The Smurfette Principle*, The New York Times Magazine, 7 april 1991, hämtad den 30 oktober 2021 <https://www.nytimes.com/1991/04/07/magazine/hers-the-smurfette-principle.html>.

Svenska Dagbladet, *Storbråk om Astra Zenecas hundar*, 27 februari 2013, hämtad 10 oktober 2021, <https://www.svd.se/storbrak-om-astra-zenecas-hundar>.

Svenska Kennelklubben, *Allt fler hundar och katter i Sverige*, pressmeddelande, 9 november 2017, hämtad 15 oktober 2021 https://www.mynewsdesk.com/se/svenska_kennelklubben/pressreleases/allt-fler-hundar-och-katter-i-sverige-2263163.

SVT nyheter, *Fem kvinnor har dödats senaste veckorna*, 18 april 2021, hämtad den 20 oktober 2021, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/har-ar-de-uppmarksammade-fallen-fem-kvinnor-har-dodats-senaste-veckorna>.

The Daily Mail, *Brown bear who was “sentenced” to time in a human jail has been freed to live in a zoo*, 18 november 2019, hämtad 15 december 2021, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-7696233/Brown-bear-sentenced-time-human-jail-freed-live-zoo.html>.

The Washington Post, *Pablo Escobar’s cocaine hippos ‘are legally people, U.S. court rules*, 26 oktober 2022, hämtad 15 december 2021, <https://www.washingtonpost.com/world/2021/10/26/pablo-escobar-cocaine-hippos-colombia/>.

Övrigt material

Albért, U. för NCK, föreläsning i kursen *Våld i nära relationer*, Uppsala universitet, 2 september 2020.